

HABILITÁCIÓS TÉZISEK

Dr. Gombos Katalin Ph.D

2014

Szeged

Tartalomjegyzék

A jog érvényesülésének térsége Európában	2
A kutatás során alkalmazott módszerek	3
Az elért eredmények összefoglalása	3
1. Az uniós jog természete, sajátosságai	3
2. Az uniós jog hatása a nemzeti jogra, elsősorban a nemzeti jogalkalmazásra	4
3. Az előzetes döntéshozatali eljárások kezdeményezésének néhány elméleti kérdése és gyakorlati tapasztalatai	5
4. A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés	10
4.1. A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés történeti kérdései	10
4.2. A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés jelenlegi rendszerének elemei	13
5. Az eljárásjogi harmonizáció kérdései.....	20
6. Jogegységesítési törekvések a magánjogban.....	22
6.1. Versenyjog	22
6.2. Polgári jog.....	24
7. Jogvédelmi mátrix az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés érdekében	26
7.1. Az első szint.....	26
7.2. A második szint.....	26
7.3. Sajátos „passerelle-elv”: a lojalitási klauzula	26
7.4. Doktrínák	26
7.5. Általános jogelvek	29
7.6. Második „passerelle-elv”: eljárások rendszere a hatékony jogvédelem érdekében 29	
7.7. Az eljárások egyenértékűségének elve	30
7.8. A tényleges érvényesülés elve	31
7.9. Lépcsőfokok a jogvédelem nemzeti eszköztárában	31
8. Az alapjogok kérdése	36
8.1. Az alapjogok jövőbeli kihívásai.....	36
9. Melléklet a jogvédelmi mátrixhoz.....	39
10. A kutatás témakörében született főbb publikációk:.....	40
11. A kutatás témaköreikhez kapcsolódó oktatási tevékenység:	41

A jog érvényesülésének térsége Európában

Az Amszterdami Szerződés egyik legfontosabb, az integrációt elmélyítő célkitűzése a szabadság, a biztonság és a jog térségének létrehozása volt, amely a személyek szabad mozgásának biztosításán alapult, és amely célkitűzés megvalósítása eredetileg az első és a harmadik pillér összehangolt intézkedései szerint történt. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülése térségének megvalósulása¹ az alábbiakat jelenti: a szabadság érvényesülése nem csupán a személyek szabad mozgását jelenti, de alapvető jogaik védelmét, és a mindenfajta megkülönböztetés elleni küzdelmet is. A biztonság érvényesülésén lényegében a bűnözés elleni küzdelmet, annak visszaszorítását kell érteni. A jog érvényesülése ebben a kontextusban az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférést öleli fel.

Kutatásaim során a jog érvényesülésének térségét különböző aspektusokból vizsgáltam. Kiinduló pontom magának az uniós jog természetének vizsgálata volt. Áttekintettem, hogy az uniós jog milyen hatással van a nemzeti jogra, elsősorban a nemzeti jogalkalmazásra. Vizsgáltam az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenységének eredményeit,² az uniós jogból fakadó anyagi jogi és eljárásjogi eszközöket a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége területén, azon belül is elsősorban a polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés során.³ Az igazságügyi együttműködést tág értelemben fogtam fel, azt két aspektusból is vizsgáltam, egyrészt a tagállami bíróságok és az Európai Bíróság⁴ közötti sajátos együttműködés, az előzetes döntéshozatali eljárás, annak is különösen a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége területén érvényesülő sajátos változata, a sürgősségi előzetes döntéshozatal révén, másrészt a határon átnyúló jogviták esetén a tagállami bíróságok közötti együttműködés tekintetében. Foglalkoztam a határok nélküli jogviták sajátosságaival, az e területen született uniós jogforrásokkal. A tág értelemben felfogott igazságügyi együttműködés két vizsgált aspektusa közötti határmezsgyeként az általam már korábban kutatott egyedi jogvédelmi eszközökből egy olyan

¹ A kérdésre átfogóan lásd: *Bevezetés az Európai Unió politikáiba* (Szerk: KENDE TAMÁS-SZÜCS TAMÁS) CompLex, Budapest 2009. 769-829. p.

² Ebből a témakörből évek óta tartok fakultatív kollégiumot joghallgatók számára.

³ A polgári igazságügyi együttműködés aktuális helyzetét érintő írásaim: GOMBOS KATALIN: *A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés legújabb fejleményei*. (In: Jogtudományi Közlöny 2009. 3. szám 130-138. p); megjelenés alatt: GOMBOS KATALIN: *A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés jelenlegi helyzete az Európai Unióban*.

⁴ Az Európai Bíróságot eljárásjogi szempontból, az előtte folyó eljárások sajátosságaira tekintettel is vizsgáltam. Tágabb kitekintésben, az Európai Bíróságot a nemzetközi bíróságok palettáján elhelyezve, e témakört érinti az „Eljárás nemzetközi bíróságok előtt” című kötelező kurzusom, amit az MKTB MA szakos hallgatóinak oktatom nappali és levelező tagozaton egyaránt. Ehhez készült könyvem: GOMBOS KATALIN: *Eljárás nemzetközi bíróságok előtt*. Pólay Elemér Alapítvány Tansegédletei, Szeged, 2010.

jogvédelmi mátrix felállítását találtam lehetségesnek, ami az unós jogból levezethető anyagi jogi és eljárásjogi eszközökből tevődik össze.

A kutatás során alkalmazott módszerek

A kutatások során esetjogi vizsgálódásokat végeztem és nagy hangsúlyt kapott jogösszehasonlító interpretációs módszerek alkalmazása is. Miután a rule of law Európai Unión belül érvényesülő elve megkívánja, hogy az uniós jogot az egyes tagállamokban ne különbözőképpen értelmezzék, ezért különös jelentősége van az Európai Bíróság joggyakorlatának, e bíróság jogértelmező, gyakran jogfejlesztő tevékenységének.

Az elért eredmények összefoglalása

1. Az uniós jog természete, sajátosságai

Kutatásaim során arra a megállapításra jutottam, hogy az uniós jog fogalmi tisztázásához elengedhetetlen történetileg visszatekinteni⁵ magára az Európai Unió létrejöttére, annak a jogközösségnek a kialakulására, amit az európai integrációs szervezetek jogából eredeztethetünk. Az európai integráció meghatározó eszköze az *autonóm jogrendszerként* létező közösségi jog,⁶ melynek normái olyan jogrendet alkotnak, amely különbözik mind a nemzetközi jogtól, mind a tagállamok belső jogrendjétől. Európai Közösséget úgy jellemezhetjük, mint valami egyedülállót a nemzetközi jogban, mint az első igazán nemzetek feletti szerveződést. A Lisszaboni Szerződés az Európai Uniónak jogi személyiséget adott, és azzal, hogy kimondta: az Európai Unió az Európai Közösség helyébe lép és annak jogutódja, az Európai Unió egészére kiterjesztette a fentebb részletesen ismertetett jellemzőkkel bíró közösségi szabályozási modellt. Az EU joga jelentősen áthatja, és emellett részben át is fedti a tagállamok belső jogrendszereit, azokkal mintegy *sajátos szerkezetet* alkotva.⁷ Ezt a szerkezetet pedig a közösségi jogforrásokon túlmenően az Európai Bíróság által esetjogi módszerrel kialakított olyan *doktrínák* tartják össze, mint például a *szupremácia*, a *primátus*, a *közvetlen hatály*, a *közvetlen alkalmazhatóság*, vagy az *értelmezési kötelezettség (közvetett hatály)*. Kutatásaim során arra a megállapításra jutottam, hogy indokolt lehet a Bíróság

---

⁵ A kutatás során az Európai Unió történeti kérdéseit elemző könyvfejezet: GOMBOS KATALIN: *Az Európai Unió jogának alapjai*. CompLex Kiadó. Budapest, 2012.

⁶ Opinion 1/91 Re a Draft Treaty on European Economic Area (ECR I-6079), illetve Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area (ECR I-2821)

⁷ Lásd részletesebben: GOMBOS KATALIN: *Reflexiók egy akadémiai székfoglalóhoz*. In: Jogtudományi közlöny, 2011. (66. évf.) 11. sz. 575-582. p.

joggyakorlatára tekintettel az *értelmezési elsődlegesség*⁸ elvének kimondására is, ami azt jelenti, hogy uniós jogi érintettségű ügyekben az alkalmazandó norma értelmezésére a belső jogban használt jogértelmezési módszerekhez képest elsődlegességet kell biztosítani az uniós interpretációs technikáknak.⁹

2. Az uniós jog hatása a nemzeti jogra, elsősorban a nemzeti jogalkalmazásra

Kutatásaim során vizsgáltam, hogy az autonóm jogrendszert alkotó uniós jog milyen hatást gyakorol a nemzeti jogra, elsősorban a nemzeti jogalkalmazásra. Ahogyan *Vörös Imre* Széchenyire hivatkozva rámutatott: Európa nem volt, hanem lesz. A jogtudomány és joggyakorlat európai útkeresésének egy irányba kell vezetnie, ami során bizonyos fokú nemzeti különállásunk megőrzése mellett a közös európai értékek (beleértve normatív szabályokat is) tisztelete a nemzeti jogalkotás és jogalkalmazás szintjén is meg kell jelenjen. Ahhoz, hogy helyesen tudjuk kezelni a felvetett kérdéseket, az Európai Unió joga és a magyar jog viszonyát *nem a konkurencia*, hanem az *alkotmányos garanciákkal körülvett koegzisztencia, kooperáció*, az együttműködés szellemében kell értelmezni és kezelni mind a jogtudomány, mind a gyakorlati jogalkalmazás szintjén.¹⁰

A két jogrendszer egymásra hatása kézzelfogható módon jelenik meg egyrészt a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság közötti közvetlen együttműködés megnyilvánulásaként vizsgálható előzetes döntéshozatali eljárásban,¹¹ másrészt az igazságügyi együttműködés

---

⁸ Az értelmezési elsődlegesség kérdését lásd részletesebben: GOMBOS KATALIN: *A jogértelmezés jelentősége a közösségi jogban - avagy az értelmezési elsődlegesség elvéről*. In: Európai jog. 2010. (10. évf.) 2. sz. 3-10., továbbá GOMBOS KATALIN: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. CompLex Kiadó. Budapest. 2011. 129-131.

⁹ Az értelmezési elsődlegesség elve beleilleszthető a később tárgyalt jogvédelmi mátrixba, ezért arról részletesebben lásd később.

¹⁰ VÖRÖS IMRE: *Európai jog - magyar jog: Konkurencia vagy koegzisztencia*. In: Jogtudományi Közlöny, 2011. (66. évf.) 7-8. sz. 401.

¹¹ Az előzetes döntéshozatali eljárás sajátosságait vizsgáltam az alábbi írásaiban: GOMBOS KATALIN: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban*. CompLex Kiadó. Budapest, 2009., GOMBOS KATALIN: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. CompLex Kiadó. Budapest, 2011. Az előzetes döntéshozatali eljárás különös jelentősége miatt kutatásaim eredményeinek közzététele során különös jelentőséget tulajdonítottam annak, hogy az előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos megállapításaim minél több jogalkalmazó számára eljuthassanak. A Kúria Elnökének felkérésére részt vettem annak a joggyakorlat-elemző csoportnak a munkájában, ami „Az Európai Unió jogának alkalmazása: az előzetes döntéshozatali eljárások kezdeményezésének tapasztalatai” elnevezést viselte. A joggyakorlat-elemző csoport munkáját 2013. év során végezte, a vizsgálat eredményeiről készült jelentés hozzáférhető a Kúria honlapján, és a vizsgálati eredmények publikálása jelenleg van folyamatban a HVG-ORAC Kiadónál. Az előzetes döntéshozatali eljárásban hozott magyar bírói előterjesztések elemző vizsgálatát jelenleg végzem, az eredmények publikálására az OPTEN Kiadónál kerül sor várhatóan 2014 tavaszán. Az előzetes döntéshozatali eljárásról e-learning tananyagot készítettem a Magyar Bírőképző Akadémia (jelenleg: Magyar Igazságügyi Akadémia) és az On-line Kiadó gondozásában 2008 évben, amelynek fejlesztésére is sor került 2010-ben.

egyres területein, melynek elsősorban a polgári jogi jogterületen megvalósuló szeletét vizsgáltam,¹² csak rövid kitekintést téve a büntetőjogi igazságügyi együttműködésre.¹³

A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége célkitűzései között szerepel az egységes igazságügyi térség létrehozása.¹⁴ Az egységes igazságügyi térség létrejötte jelenti valójában a joghoz és igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzáférést. Az eltérő tagállami jogrendszerek közelítése mellett a különbözőségekből adódó igényérvényesítési akadályok fokozatos lebontásával, a kölcsönös bizalom elvének kiteljesedésével jelentésének magában kell foglalnia, hogy az igényérvényesítés vagy éppen végrehajtás sikere nem függjön attól, hogy a határon átnyúló elemet tartalmazó jogvitában az eljárás mely tagállamban zajlik.

3. Az előzetes döntéshozatali eljárások kezdeményezésének néhány elméleti kérdése és gyakorlati tapasztalatai

Az előzetes döntéshozatali eljárás egyfajta együttműködés a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság között.¹⁵ Lényegét abban lehet megfogalmazni, hogy a nemzeti bíróság az előtte folyamatban lévő ügyben *előzetes döntést* kérhet az Európai Bíróságtól, amennyiben az *uniós jog érvényessége vagy értelmezése* kérdésében kételyei vannak. Ezt a nemzeti bíróság oly módon teheti meg, hogy formális végzés meghozatalával – tipikusan a saját nemzeti eljárása tárgyalásának felfüggesztése mellett - kérdéseket intéz az Európai Bírósághoz. Az Európai Bíróság a feltett kérdésekre határozatában ad választ,¹⁶ amelyet követően a nemzeti bíróság folytatja az eljárását, és meghozza a saját nemzeti ügyében a döntést.

Van néhány félreértés az előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatosan, ezek elosztatására leginkább a fenti definícióból következő nemleges megállapítások szolgálhatnak megfelelő eszközzel. Az Európai Bíróság *nem fellebbezési fórum* a nemzeti bíróságok határozataival szemben,¹⁷ továbbá az Európai Bíróság *nem dönti, és nem döntheti el* a nemzeti bíróság előtt

---

¹² A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés kérdéseiről lásd részletesen: GOMBOS KATALIN: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. CompLex Kiadó. Budapest, 2011.

¹³ A büntető igazságügyi együttműködés áttekintő bemutatását lásd: GOMBOS KATALIN: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. CompLex Kiadó. Budapest, 2011.

¹⁴ Az egységes igazságügyi térségről lásd részletesebben: GOMBOS KATALIN: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. CompLex Kiadó. Budapest, 2011.,

¹⁵ 6/71. Rheinmühlen Düsseldorf v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1971. ECR 00823. 1. para, C-496/04. Slob v. Productschap Zuivel. 2006. ECR I-8257. 34. para, 297/88. és C-197/89. Massam Dzodzi v. belga állam. 1990. ECR I-03763 33. para, C-314/96. Ourdia Djabali v. Caisse d'allocations familiales de l'Essonne. 1998. ECR I-01149. 17. para, C-380/01. Gustav Schneider v. Bundesminister für Justiz. 2004. ECR I-01389. 20. para

¹⁶ C-235/95. AGS Assedic Pas-de-Calais v. François Dumon és Froment, mandataire liquidateur des Etablissements Pierre Gilson. 1998. ECR I-04531. 25. para

¹⁷ IGLESIAS, GIL CARLOS RODRÍGUEZ: *Der EuGH und die Gerichte der Mitgliedstaaten – Komponenten der richterlichen Gewalt in der Europäischen Union* In: Neue Juristische Wochenschrift 200 1889.p.

folyó *alapjogvitát*.¹⁸ Nem tartozik az Európai Bíróság hatáskörébe az alapeljárásban felmerült *ténykérdések* elbírálása,¹⁹ és nem határozhat a *nemzeti jogszabályok értelmezése*, illetve alkalmazása vonatkozásában jelentkező véleménykülönbség tárgyában sem.²⁰ Lényeges megjegyezni azt is, hogy az Európai Bíróság hatásköre csak az uniós jog értelmezése vagy érvényessége tekintetében áll fenn,²¹ így nem határozhat a *nemzeti szabály érvényességéről*, s a nemzeti szabályt meg sem semmisítheti, akkor sem, ha arról bebizonyosodik, hogy szemben áll az uniós joggal. Az Európai Bíróság az uniós jog értelmezéséről vagy érvényességéről dönt, célja a jogvita megoldása szempontjából *hasznos választ* adni.²² A kérdést előterjesztő bíróság feladata levonni a válaszból a következtetéseket, adott esetben eltekintve a szóban forgó nemzeti szabály alkalmazásától.²³

A Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével az Európai Unió Bíróságának hatásköre jelentősen kibővült. Megszűnt a korábbi EKSz 68. cikke²⁴ és az EUSz 35. cikke²⁵ szerinti, sajátos

---

¹⁸ 17/81. Pabst & Richarz KG v. Hauptzollamt Oldenburg. 1982. ECR 01331. 12. para, C-291/05. Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie v. R. N. G. Eind. 2007. ECR I-10719. 18. para

¹⁹ C-211/03, C-299/03. és C-316/03-C-318/03. HLH Warenvertriebs GmbH, az Orthica BV v. Bundesrepublik Deutschland egyesített ügyek. 2005. ECR I-05141. 96. para, C-119/05. Ministero dell'Industria, del Commercio et dell'Artigianato v. Lucchini Siderurgica SpA. 2007. ECR I-06199. 43. para, C-30/93. AC-ATEL Electronics. 1994. ECR I-2305. 17. para, C-326/96. B.S. Levez v. T.H. Jennings (Harlow Pools) Ltd. 1998. ECR I-07835..26. para, C-435/97. World Wildlife Fund (WWF) és társai v. Autonome Provinz Bozen és társai. 1999. ECR I-05613. 32. para

²⁰ 104/77. Wolfgang Oehlschläger v. Hauptzollamt Emmerich. 1978. ECR 00791. 4. para, C-467/04. Giuseppe Francesco Gasparini, José Ma L. A. Gasparini, Giuseppe Costa Bozzo, Juan de Lucchi Calcagno, Francesco Mario Gasparini, José A. Hormiga Marrero, Sindicatura Quiebra. 2006. ECR I-09199. 41. para

²¹ 104/77. Wolfgang Oehlschläger v. Hauptzollamt Emmerich. 1978. ECR 00791. 4. para, C-467/04. Giuseppe Francesco Gasparini, José Ma L. A. Gasparini, Giuseppe Costa Bozzo, Juan de Lucchi Calcagno, Francesco Mario Gasparini, José A. Hormiga Marrero, Sindicatura Quiebra. 2006. ECR I-09199. 41. para

²² C-88/99. Roquette Frères. 2000. ECR I-10465. 18. para, C-469/00. Ravil SARL v. Bellon import SARL, Biraghi SpA. 2003. ECR I-05053. 27. para, C-286/05. Reinhold Haug v. Land Baden-Württemberg. 2006. ECR I-04121. 17. para, C-429/05. Max Rampion, Marie-Jeanne Godard, férjezett neve: Rampion v. Franfinance SA, K par K SAS. 2007. ECR I-08017. 27. para, C-320/90–C-322/90. Telemarsicabruzzo SpA v. Circostel és Ministero delle Poste e Telecomunicazioni és Ministero della Difesa. 1993. ECR I-00393. 6. para

²³ Ez lehet *contra legem* jogalkalmazás, de különösen irányelvek esetén egyéb jogelméleti megoldások alkalmazásával is születhet határozat. A német jogelmélet egy része elismeri a nemzeti bíróság hatáskörét, hogy megfelelő értelmezéssel oldja fel az uniós jog és a nemzeti jog közötti direkt vagy áttételes konfliktust, abból a célból, hogy eleget tegyen az uniós irányelv célkitűzéseinek. Lásd erről: GÖTZ, V.: *Europäische Gesetzgebung durch Richtlinien – Zusammenwirken von Gemeinschaft und Staat* In: Neue Juristische Wochenschrift, 1992. 1854. p. E doktrínát elfogadók vallják, hogy az uniós jog elsődlegessége kiterjed az értelmezésére is. Így az Európai Bíróság által adott értelmezés felette áll minden egyéb, az uniós irányelv nemzeti implementálása körében hozott olyan jogszabálynak, és azon alapuló értelmezésnek, ami olyan helyzethez vezetne, hogy a nemzeti bírónak a nemzeti jogszabályt az uniós jogszabály alkalmazásának biztosítása érdekében *contra legem* kellene értelmeznie. Lásd például: DENDRINOS, A.: *Rechtsprobleme der Direktwirkung der EWG-Richtlinien: unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Griechenland* (European university studies. Series II, Law) P. Lang Frankfurt am Main 1989, 290-292. p., és BRECHMANN, W.: *Die Richtlinienkonforme Auslegung*, München. Beck, 1994. 160-166. p.

²⁴ Az EKSz harmadik részének IV. címe - vízumok, menekültügy, bevándorlás és a személyek szabad mozgására vonatkozó egyéb politikák - alá tartozó területeken az EKSz 68. cikke teremtette meg korábban az Európai Bíróság hatáskörét. Ez az előzetes döntéshozatali eljárás annyiban volt korlátozottan igénybe vehető eszköz, hogy csak a tagállamok egy olyan bírósága előtt folyamatban lévő ügyben volt kezdeményezhető, amelynek határozatai ellen a nemzeti jog értelmében nem volt jogorvoslati lehetőség. Miután a Szerződés IV. címe alá tartozó ügyekben gyakran olyan szenzibilis uniós jogi értelmezési kérdések merültek fel (lásd pl. joghatóság),

előzetes döntéshozatali eljárás valamint az Európai Atomenergia-Közösséget létrehozó Szerződés 150. cikke szerinti előzetes döntéshozatali eljárás is.²⁶ A pilléres rendszer felszámolásával összefüggésben a klasszikus, az EUSz 19. cikk (3) bekezdés b) pontja és az EUMSZ 267. (korábbi EKsz 234.) cikke szerinti előzetes döntéshozatali eljárás érvényesül a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége területein is.

Az Európai Bírósághoz fordulás joga tagállami bíróságok számára adott. Az uniós jog gyakran dolgozik autonóm fogalmakkal, így a tagállami „*bíróság*” fogalmának is sajátos uniós jogi értelme van.²⁷ A Bíróság a jelenleg EUMSZ 267. korábban az EKsz 234. cikk értelmében vett tagállami bíróság fogalmára vonatkozó ítélkezési gyakorlata szerint egyes olyan tényezők kimondásával írta körül, amelyeknek az adott fórumnak meg kell felelnie.²⁸ E feltételek közé tartozik az, hogy a *törvény alapján* jöjjön létre, *állandó jelleggel* működjön, *hatásköre kötelező* jellegű, az eljárása *kontradiktórius* legyen, e szerv *jogszabályokat alkalmazzon*,²⁹ valamint hogy *független és pártatlan* legyen.³⁰

Kutatásaim eredményeként arra jutottam, hogy a fogalmi előfeltételek legtöbbször az ítélkezési gyakorlatban *relativizálódott*. Ezért indokolt lehet új, más szempontokra koncentrálni fogalmi feltételeket bevezetni. Az a fogalom, hogy az előterjesztő szervet jogszabály alapította,

---

amelyek az eljárás kezdeményezésekor, vagy még az elsőfokú eljárásban vártak megoldásra, így a jogvédelem szempontjából aggályos volt, hogy csak annak a bíróságnak állt fenn előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezési joga, akinek a határozata az ügyben a végső fórum döntését jelentette.

²⁵ Az EUSz 35. cikke is lehetőséget teremtett előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására. Ide a korábbi harmadik pillérbe tartozó ügyek voltak sorolhatók, azaz a büntető ügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés kérdései. Ezen ügyek tekintetében jogvédelmi aggály volt az, hogy az egyes tagállamoknak külön alávetési nyilatkozatot kell tenni az Európai Bíróság hatáskörének elismeréséről. Az Európai Bíróság honlapján tájékoztató volt megtalálható arról, hogy az egyes tagállamok az EUSz 35. cikkével összefüggésben milyen nyilatkozatokat tettek. Magyarország az EUSz 35. cikk második bekezdés szerinti nyilatkozatát megtette, így a harmadik pillérbe tartozó kérdések vonatkozásában az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó hatásköre fennállt.

²⁶ Megemlíthető még, hogy korábban az Európai Atomenergia-Közösséget létrehozó Szerződés 150. cikke is nevesített a Bíróság hatáskörébe tartozó előzetes döntéshozatali eljárást. E rendelkezés is hatályon kívül helyezésre került, és az Európai Atomenergia-Közösséget létrehozó Szerződés 106a. cikkének utaló szabálya folytán az az Európai Atomenergia-Közösséget létrehozó Szerződés szabályozási területeire eső kérdésekben is alkalmazni kell – többek között – az EUSz 19. és az EUMSZ 267. cikkét.

²⁷ Lásd erről: JENEY PETRA: *Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos joggyakorlatának változásai* In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz. 25. p.

²⁸ C-96/04. Standesamt Stadt Niebüll v. Stefan Grunkin, Dorothee Regina Paul. 2006. ECR I-3561. 12. para

²⁹ C-53/03. Farmakopioion Aitolias & Akarnanias (Syfait) és társai v. GlaxoSmithKline plc és mások. 2005. ECR I-04609. 29. para, C-246/05. Armin Häupl v. Lidl Stiftung & Co. KG. 2007. ECR I-04673. 16. para, 61/65. G. Vaassen-Göbbels özvegye v. Bestuur van Beambtenfonds voor het Mijnbetrijf. 1966. ECR 00377. 395. para, C-54/96. Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v. Bundesbaugesellschaft Berlin mbH. 1997. ECR I-04961. 23. para, C-111/94. Job Centre Coop. ARL. 1995. ECR I-03361. 9. para, C-195/98. Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft öffentlicher Dienst v. Osztrák köztársaság. 2000. ECR I-10497. 24. para, C-110/98–C-147/98. Gabalfrija SL és társai v. Agencia Estatal de Administración Tributaria (AEAT). 2000. ECR I-01577. 33. para, C-516/99. Walter Schmid. 2002. ECR I-04573. 34. para, C-416/96. Nour Eddline El-Yassini v. Secretary of State for Home Department. 1996. ECR I-01209. 17. para

³⁰ 14/86. Pretore di Salò v. X.. 1987. ECR 02545. 7. para, 338/85. Fratelli Pardini SpA v. Ministero del commercio con l'estero és Banca toscana (filiale di Lucca). 1988. ECR 02041. 9. para, C-17/00. François De Coster v. Collège des bourgmestres et échevins de Watermael-Boitsfort. 2001. ECR I-09445. 17. para

helyettesíthető feltétellé vált. Véleményem szerint ezért indokolt a jogszabály által létrehozott szerv feltétellel egyenértékű komplementer feltételként kezelni a *közhatalom gyakorlásában való részvételt*, illetve a *közhatalom általi elismertséget*. A Cartesio ügyben felmerült kérdések alapján az EUMSZ 267. cikk szerinti előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére jogosult bíróság előtti eljárás kontradiktórius jellege helyett indokolt lehet annak vizsgálata, hogy jogvitában *igazságszolgáltatási jellegű tevékenység* folytatásáról van-e szó. A mára részben átalakult esetjogra figyelemmel ugyanis az a következtetés adódik, hogy a bíróság fogalomnak nem szükségképpen, hanem esetleges eleme a kontradiktórius eljárás.³¹ Az EUMSZ 267. cikkének helyes értelmezése nem feltétlenül teszi függővé a Bíróságnál történő keresetindítást azon eljárás kontradiktórius jellegétől, amelynek során a nemzeti bíróság előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket fogalmaz meg,³² e cikkből mindazonáltal az következik, hogy a Bírósághoz kizárólag olyan bíróság fordulhat, amely előtt *eljárás van folyamatban*, és amelyet igazságszolgáltatási jellegű határozat meghozatalára irányuló eljárás keretében való határozathozatal érdekében fordultak.³³ Par excellence vizsgálandó ugyanis, hogy az előterjesztő szerv tevékenysége *jogvítás helyzetben* igazságszolgáltatási jellegű-e. Az igazságszolgáltatási tevékenység gyakorlása magában foglalja a jogvitában a jogszabályokban rögzített jogokról és kötelezettségekről való, kötelező erővel bíró döntés hozatalát. Ha erről az oldalról közelítjük meg a kérdést, látható, hogy valójában a jogvitákban gyakorolható igazságszolgáltatási tevékenység az esetjogban már megfogalmazott követelmények összefoglaló eredője.

Az EUMSZ 267. cikk második bekezdése fogalmazza meg, hogy ha egy tagállam bírósága előtt olyan uniós jogi értelmezési vagy érvénytelenségi kérdés merül fel, aminek az értékelésére *szükség* van az ítélete meghozatalához, az Európai Bírósághoz fordulhat.³⁴ A *szükségesség* tehát elsősorban *relevancia* kérdése, amit a tagállami bírónak kell felmérnie, hiszen az ügy tényállásáról egyedül ő rendelkezik közvetlen ismeretekkel. Ennél fogva a határozathozatalra hivatott nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik annak megítélése, hogy ítélete meghozatalához szükségesnek tartja-e az előzetes döntéshozatalt, és relevánsak-e a

---

³¹ C-54/96. Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v. Bundesbaugesellschaft Berlin mbH. 1997. ECR I.-04961. 31. para.

³² C-18/93. Corsica Ferries. 1994. ECR I.-1783. 12. para, C-96/04. Standesamt Stadt Niebüll v. Stefan Grunkin, Dorothee Regina Paul. 2006. ECR I.-03561. 13. para.

³³ 138/80. Jules Borcker. 1980. ECR 01975. 4. para, 318/85. Regina Greis Unterweger elleni büntetőeljárás. 1986. ECR 00955. 4. para, C-111/94. Job Centre Coop. ARL. 1995. ECR I.-03361. 9. para, C-165/03. SABU Schuh & Marketing GmbH és társai részvételével folyó Mathias Längst. 2005. ECR I.-5637. 25. para.

³⁴ C-231/89. Krystyna Gmurzynska-Bscher v. Oberfinanzdirektion Köln. 1990. ECR I.-04003. 9. para

Bíróságnak feltett kérdései.³⁵ A döntés joga, s egyben felelőssége is a tagállami bírónak.³⁶ Az EUMSZ 267. cikk felhatalmazza – adott esetben kötelezi – a nemzeti bíróságokat arra, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjesszenek elő akkor, amikor e bíróság akár hivatalból, akár a felek kérelmére megállapítja, hogy a jogvita érdeme az EUMSZ 267. cikk első bekezdésében felsorolt kérdések valamelyikére vonatkozik. A tagállami bíróságok a lehető legszélesebb lehetőséggel rendelkeznek arra, hogy a Bírósághoz forduljanak, ha azt állapítják meg, hogy az előttük folyamatban lévő ügyben az uniós jog valamely rendelkezésének értelmezésére vagy érvényességére vonatkozó, a Bíróság döntését igénylő kérdés merül fel.³⁷

Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezését gyakorlati aspektusból vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy gyakran keverednek az előterjesztés *szükségességének, elfogadhatóságának*, és a Bíróság *hatásköre hiányának* kérdései.³⁸ Különösen érzékeny gyakorlati aspektusai vannak e kérdésnek a *szükségesség* megítélése, a *csatlakozás előtti tényállások* és az *Alapjogi Chartára alapított előterjesztésekkel* kapcsolatosan.³⁹ Érdekes kihívás továbbá az elsősorban a szabadság, biztonság, jog érvényesülésének térsége jogterületéhez kapcsolható *sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárások* eddigi tapasztalatainak összegzése. A 2008. március 1. napjától hatályos szabályok sajátos, rövidített eljárás lefolytatását teszik lehetővé. Az eljárás három lényeges ponton különbözik a klasszikus előzetes döntéshozatali eljárástól. Az első az, hogy a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás során a gyors lefolytatás érdekében az eljárás írásbeli és szóbeli szakaszában résztvevő *felek köre eltér*. Ezen új eljárás során ugyanis csak az alapeljárás felei, a kérdést előterjesztő bíróság székhelye szerinti tagállam, az Európai Bizottság, és adott esetben – ha valamelyik aktusukról van szó – a Tanács és az Európai Parlament nyújthat be az eljárás nyelvén és szoros határidőn belül írásbeli észrevételt. Az egyéb érdekelteknek, és különösen a kérdést előterjesztő bíróság székhelye szerinti tagállamon kívüli tagállamoknak erre nincs lehetőségük, de részt vehetnek a tárgyaláson, ahol előadhatják a nemzeti bíróság által feltett kérdésekre és a benyújtott írásbeli észrevételekre vonatkozó esetleges szóbeli

---

³⁵ C-83/91. Wienand Meilicke v. ADV/ORG A. Meyer AG. 992. ECR I-4871. 23. para, C-412/93. Société d'importation Edouard Leclerc-Siplec v. TF1 Publicité SA és M6 Publicité SA. 1995. ECR I-00179. 10. para, C-314/01. Siemens AG Österreich, ARGE Telekom & Partner v. Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger. 2004. ECR I-2549. 34. para

³⁶ C-2/06. Willy Kempter KG v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas. 2008. ECR I-411. 42. para

³⁷ 210/06. Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt. 2008. ECR I-9641. 88. para

³⁸ Az ezzel kapcsolatos elemző vizsgálataim folyamatban vannak. A magyar előzetes döntéshozatali előterjesztésekről készült vizsgálat eredményeinek publikálására az OPTEN Kiadónál kerül sor várhatóan 2014 tavaszán.

³⁹ E kérdésekről lásd: GOMBOS KATALIN: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. CompLex Kiadó. Budapest, 2011.

észrevételeiket. A második különbség az, hogy az ebben az új eljárásban elbírált ügyek belső *intézése jelentősen felgyorsul*, mivel a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségével kapcsolatos valamennyi ügyet – már a Bírósághoz való érkezésükkor – egy olyan, egyéves időtartamra kijelölt, öt bíróból álló külön tanácsnak osztanak ki, aminek feladata kiválasztani és elbírálni ezeket az ügyeket. Ha e tanács úgy határoz, hogy helyt ad a sürgősségi eljárás lefolytatása iránti kérelemnek, a tárgyalás megtartását és a főtanácsnok meghallgatását követően rövid időn belül dönt. Végezetül, a célként kitűzött gyorsaság biztosítása érdekében az eljárás a gyakorlatban *főként elektronikus* úton folyik. A Bíróság, valamint a nemzeti bíróságok, az alapeljárás felei, a tagállamok és az uniós intézmények közötti iratváltásokra, amennyire lehetséges, a kapcsolattartás e formájában kerül sor.

Azt már az eddigi gyakorlat⁴⁰ is igazolta, hogy a jog érvényesülése szempontjából egyértelműen kedvező ennek az eljárásnak a lehetősége, ugyanis rövid, 3-6 hónapos időtartamon belül ténylegesen befejeződnek az eljárások az Európai Bíróság előtt. A jövőbeni kutatás egyik iránya lehet a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárások hozadékának összegzése a polgári igazságügyi együttműködés területén, ahol öröndetes számban születtek az utóbbi években másodlagos uniós jogforrások, amelyekkel kapcsolatos értelmezési kérdések már magyar előterjesztésben is felbukkantak.⁴¹

4. A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés

4.1. A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés történeti kérdései

Az európai integráció elsődleges célja gazdasági együttműködés létrehozása, az *egységes belső piac* megteremtése volt a tagállamok között. A bel- és igazságügyi együttműködésről, azon belül a polgári igazságügyi együttműködésről eredetileg a *Római Szerződés* nem rendelkezett, ehhez szükséges jogi alapot nem tartalmazott. Az 1970-es években, egy mozgalom⁴² nyomán vetődtek fel harmonizációs igények nemzetközi szinten. Az *access to*

---

⁴⁰ C-195/08. PPU Inga Rinau. 2008. ECR I-5271, C-296/08. PPU Ignacio Pedro Santesteban Goicoechea. 2008. ECR I-6307, C-388/08. PPU Artur Leymann, Aleksei Pustovarov. 2008. ECR I-8993, C-357/09. PPU Said Shamilovich Kadzoev (Huchbarov). 2009. ECR I-11189, C-403/09. PPU Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia ügyben 2009. december 23-án hozott ítélet, C-211/10. PPU Doris Povse v. Mauro Alpago ügyben 2010. július 1. napján hozott ítélet, C-400/10. PPU J. McB. v. L. E. ügyben 2010. október 5-én hozott ítélet, C-491/10. PPU Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz ügyben 2010. december 22-én hozott ítélet, C-497/10. PPU Barbara Mercredi v. Richard Chaffe ügyben 2010. december 22-én hozott ítélet

⁴¹ Eddig ismert magyar ügy a Montreali Egyezményen alapuló járatkésés miatti igényérvényesítés esetén annak az európai fizetési meghagyásos eljárással és a Brüsszel I. rendelettel való összefüggéseit taglaló előterjesztés. (C-94/14.) E kérdés jogirodalmi problémáinak felvetését lásd: GOMBOS KATALIN: *A határon átnyúló elemeket tartalmazó jogviták bírói gyakorlata.* (Kézirat, megjelenés alatt)

⁴² A XX. század második felében Mauro Cappelletti nevével fémjelzett irányzat az *access to justice* mozgalom.

justice mozgalom érdeme, hogy a dogmatikai problémák mellett a jogérvényesítés ténylegességére,⁴³ azaz a jogvédelem hatékonyságának problémáira ráirányította a figyelmet. Eleinte több nemzetközi szerződés⁴⁴ jött létre, ami elsősorban *eljárásjogi*, és bizonyos *anyagijogi* kérdéseket rendezett a részes tagállamok közötti nemzetközi magánjogi tényállásokat megvalósító jogvitákban. E szerződések létrehozásában döntő szerep jutott az az integráción kívüli nemzetközi szerveződéseknek, melyek közül a legjelentősebbek a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia, az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL) és a Nemzetközi Személyi Jogállapot Bizottság.⁴⁵ Amellett, hogy az egyre több jogterületre kiterjedő, klasszikus nemzetközi szerződésekkel való jogalkotás kiteljesedése örvendetes, könnyen magától értetődő, hogy fokozott igények jelentek meg az Európai Unióban saját jogvédelmi rendszer kiépítésére, saját, harmonizált szabályok megteremtésére.⁴⁶

Az *Egységes Európai Okmány* célul tűzte ki az egységes belső piac megteremtését, mely olyan belső határok nélküli térség, ahol az áruk, személyek, szolgáltatások és a tőke szabad mozgása biztosított. A Maastrichti Szerződés létrehozta a három pillérből álló Európai Uniót. Új elemként jelent meg a *harmadik pillér, a bel- és igazságügyi együttműködés*. Az *Amszterdami Szerződéssel* a kormányközi jellegű harmadik pillér már szűkebben volt értelmezett, csak a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés területeit foglalta magában, mivel a Szerződés a bel- és igazságügyi kérdések nagy részét (menekültügyi és bevándorlási politika, külső és belső határellenőrzés, igazságügyi együttműködés polgári ügyekben) a közösségi intézmények hatáskörébe utalva átemelte az EU első, közösségi pillérébe.

---

⁴³ KENGYEL MIKLÓS: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, 2003. 305. p.

⁴⁴ Lásd pl: A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló 1968. szeptember 27. napján kelt Brüsszel (I.) Egyezmény; A polgári eljárásokról szóló 1954. március 1. napján kelt, továbbá a polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyítás-felvételről szóló 1970. március 18. napján kelt Hágai Egyezmények; Az Európai Unió tagállamai között külföldre irányuló kézbesítés szabályait rendező 1965. november 15. napján kelt Hágai Egyezmény; A szerződéses kötelekekről szóló 1980. június 19. napján kelt Róma (I.) Egyezmény; A szerződésen kívüli kötelekekről szóló Róma (II.) Egyezmény

⁴⁵ Néhány példa az e szervezetek által kidolgozott egyezményekre: A gyermektartási kötelezettségre alkalmazandó jogról szóló 1956. október 24-i egyezmény; A végrendeleti rendelkezések formájával kapcsolatos kollízióról szóló 1961. október 5-i egyezmény; A közúti balesetekre alkalmazandó jogról szóló 1971. május 4-i egyezmény; A termékfelelősségre alkalmazandó jogról szóló 1973. október 2-i egyezmény; A tartási kötelezettségre alkalmazandó jogról szóló 1973. október 2-i egyezmény; A házassági vagyoni jogi rendszerekre alkalmazandó jogról szóló 1978. március 14-i egyezmény; A képviselőre alkalmazandó jogról szóló 1978. március 14-i egyezmény; Az elhunyt személyek vagyonának öröklésére alkalmazandó jogról szóló 1989. augusztus 1-jei egyezmény; A nemzetközi kereskedelemben a követelések átruházásáról szóló 2002. január 31-i egyezmény; A házasság útján történő törvényesítésről szóló 1970. szeptember 10-i 12. római egyezmény.

⁴⁶ KECSKÉS LÁSZLÓ: *A civilizisztikai jogalkalmazást érintő újabb EU jogalkotással kapcsolatos néhány elméleti kérdése*. Európai jog, 2006/ 5. 3-13. p.

Az első lépéseket e jogterület közösségiesítésére az Amszterdami Szerződés tette meg.⁴⁷ E módosítások folytán vált lehetővé az Európai Közösség szerveinek jogalkotása. Általános jogalap a másodlagos jogalkotásra az Európai Közösséget létrehozó Szerződés (EKSz) 95. cikke volt, ami a jogszabályok közelítésének kötelezettségét írta elő. A másodlagos jogforrások kibocsátásának konkrét jogalapját az EKSz 61. cikk c./ pontja és - 67. cikkére figyelemmel - 65. cikke teremtette meg. Az e jogterületen alkotott másodlagos jogforrások értelmezése az Európai Bíróság kizárólagos hatáskörébe tartozott. Az EKSz 234. cikk általános szabályához képest azonban *speciális rendelkezés* volt az EKSz 68. cikke, amely megteremtette az EKSz IV. címe alá tartozó ügyekben az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának lehetőségét. Erősen problematikus szabály volt azonban, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás klasszikus, EKSz 234. cikkében szabályozott rendjéhez képest e jogterületen sajátos eljárási szabályok érvényesültek. E probléma megoldásával 2009. december 1. napjáig, a Lisszaboni Szerződés hatályba lépéséig kellett várni.

Az Amszterdami Szerződés az Európai Unió egyik alapvető célkitűzéseként fogalmazta meg *a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségét*. E kérdés súlyát igazolta, hogy az Európai Tanács 1999 őszi tamperei rendkívüli ülését teljes egészében e témakörnek szentelte. A tamperei csúcson határoztak az állam- és kormányfők a *Tamperei programként* emlegetett intézkedéscsomagról. A Nizzai Szerződés néhány rendelkezéssel egészítette ki a bel- és igazságügyi együttműködés területére tartozó politikákat. Az EU állam- és kormányfőinek 2004 novemberében megtartott, a bel- és igazságügyekre koncentráló ülésén megszületett a következő, több évre szóló intézkedéscsomag. A *Hágai Program* nevet viselő dokumentum öt évre (2005-2010) tíz prioritást határozott meg a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megerősítése céljából.

Az Európai Tanács 2009 decemberében fogadta el a *Stockholmi programot* (2010 és 2014 közötti időre), amely nem más, mint az EU öt esztendőre szóló, a jogérvényesülési és biztonsági szakpolitikáira vonatkozó átfogó terve. A négy nagy prioritás köré csoportosuló program konkrét javaslatokat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne hatékonyabbá és a polgárok számára kézzelfoghatóbbá tenni a bel- és igazságügyi együttműködés pozitív hozadékait.⁴⁸ Így prioritás a fokozott jogi védelem az uniós polgárok számára, a polgárok életének megkönnyítése. A polgárok életének megkönnyítése alatt elsősorban az olyan

---

⁴⁷ VINCZE ANDREA: *A nemzetközi magánjog fejlődése és egységesítése az Európai Unióban az Amszterdami Szerződés után*. Magyar jog 2005/6. 362-373. p.

⁴⁸ A program hamarosan lejár, így várható a közeljövőben a Bizottság e jogterületre szóló közleménye. A régiók Bizottságában már napvilágot láttak munkaanyagok, amelyből az tűnik ki, hogy a jövőben is nagy szerep jut majd az alapjogok, különösen az Alapjogi Charta tényleges érvényesülésének.

mechanizmusok beindítását kell érteni, amelyek könnyebbé teszik a személyek *igazságszolgáltatáshoz való hozzáférését*, azt, hogy az unión belül bárhol érvényesíthessék jogaikat. Prioritás, hogy a határon átnyúló jogvitákra tekintettel javítani kell az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek közti együttműködést, és a belső piac előnyeinek jobb kiaknázása érdekében a kereskedelem területén is biztosítani kell a megfelelő jogi eszközöket.

Az igazságügyi együttműködés legfőbb szervező elve a Cassis de Dijon ügy nyomán kialakult *kölcsönös bizalom elve*.⁴⁹ Az eltérő tagállami jogrendszerek közelítése mellett a különbözőségekből adódó igényérvényesítési akadályok fokozatos lebontásával, a kölcsönös bizalom elvének kiteljesedésével jelentésének magában kell foglalnia, hogy az igényérvényesítés vagy éppen végrehajtás sikere nem függhet attól, hogy a határon átnyúló elemet tartalmazó jogvitában az eljárás mely tagállamban zajlik.

4.2. A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés jelenlegi rendszerének elemei

A döntéshozatal jelenlegi főszabálya a *rendes jogalkotási eljárás*, kivéve a *családjog* területét, ahol a több államra kiterjedő vonatkozású családjogi kérdésekre vonatkozó intézkedéseket különleges jogalkotási eljárás keretében a Tanács állapítja meg. Vitatott pontja a polgári igazságügyi együttműködés jelenlegi rendszerének bizonyos *tagállamok különállása*.⁵⁰

A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés alapvető rendelkezése az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 81. cikke. Eszerint az együttműködés keretében olyan intézkedések is elfogadhatók, amelyek célja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése.⁵¹ Az elfogadott legfontosabb másodlagos jogforrásokat tematikus rendbe szedve, több szempontból is vizsgáltam.⁵²

---

⁴⁹ A 120/78 számú, de az ügyben szereplő termék alapján csak Cassis de Dijonról vált híressé az ítéletben megfogalmazott elv, a „mutual recognition”, amely mára a jogharmonizáció egyik legfontosabb alapelvevé vált. Lásd erről részletesebben: KECSKÉS LÁSZLÓ: *EU-jog és jogharmonizáció*, Budapest, 2003. 618-621. p.

⁵⁰ Az Egyesült Királyság, Írország és Dánia kiegészítő jegyzőkönyvet csatolt az Amszterdami majd a Lisszaboni Szerződéshez, melyben a szabadság, a biztonság, és a jog érvényesülése térségére hozandó intézkedések hatálya alól kizárták magukat. Az Egyesült Királyság és Írország nem zárkózott el teljesen az uniós jogszabályok alkalmazásától, hanem fenntartották maguknak a jogot, hogy valamely, e jogterületet érintő javaslat benyújtását követő három hónapon belül írásban bejelenthessék, részt kívánnak venni egy ilyen javasolt intézkedés meghozatalában és alkalmazásában.

⁵¹ EUMSZ 81. cikk (1) bekezdés

⁵² Az egyes jogforrások ismertetését, elemzését lásd: GOMBOS KATALIN: *Polgári eljárásjogi harmonizáció lehetősége és szükségessége*. In: GATTER LÁSZLÓ (szerk.) A Bírák Nagy Kézikönyve. VI. rész 1. cím Budapest, Complex Kiadó, 2010. pp. 943-961. ; GOMBOS KATALIN: *Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.)*. In: GATTER (szerk.) 2010. VI. rész 11. cím Budapest, Complex Kiadó, 2010. pp. 1111-1137. ; GOMBOS KATALIN: *Az Európai Parlament és a Tanács 568/2009/EK határozatával (2009. június 18.) módosított 2001/470/EK Tanácsi határozat (2001. május 28.) az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben*. In: in: GATTER (szerk.) 2010. VI. rész 16. cím Budapest, Complex Kiadó, 2010. pp. 1185-1193. ; GOMBOS

4.2.1. Joghatósági szabályok

Ebbe a csoportba azok a jogforrások sorolhatók, amelyek elsősorban az ügyek tagállamonkénti elosztása tekintetében, s ehhez szorosan kapcsolódva az ítéletek elismerése és végrehajtása tekintetében nyújtanak szabályozást.⁵³ Ezeket a jogforrásokat szokás „Brüsszel-sorozatként” emelgetni:

a) A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról⁵⁴ (Brüsszel I.)⁵⁵

b) A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről⁵⁶ (Brüsszel IIA)⁵⁷

c) Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Ez a jogforrás fogja felváltani a Brüsszel I. rendeletet, szabályai 2015. január 10-től alkalmazandók)⁵⁸

KATALIN: *Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól.* In: in: GATTER (szerk.) 2010. VI. rész 15. cím Budapest: Complex Kiadó, 2010. pp. 1177-1183. ; GOMBOS KATALIN: *A Tanács 2004/80/EK irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről.* In: in: GATTER (szerk.) 2010. VI. rész 13. cím Budapest, Complex Kiadó, 2010. pp. 1157-1165. ; GOMBOS KATALIN: *A Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról.* In: in: GATTER (szerk.) 2010. VI. rész 14. cím Budapest, Complex Kiadó, 2010. pp. 1167-1176.; GOMBOS KATALIN: *A jövő útja: e-Justice, elektronikus igazságszolgáltatás.* In: in: GATTER (szerk.) 2010. VI. rész 17. cím Budapest, Complex Kiadó, 2010. pp. 1195-1206. ; GOMBOS KATALIN: *Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötetmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.).* In: in: GATTER (szerk.) 2010. VI. rész 12. cím Budapest, Complex Kiadó, 2010. pp. 1139-1156.

⁵³ A joghatósági szabályok európai rendszeréről lásd átfogóan: OSZTOVITS ANDRÁS: *Európai joghatósági szabályok polgári perekben*, Budapest, 2010

⁵⁴ MAGNUS, ULRICH – MANKOWSKI, PETER: *Brussels One Regulation*, Munich, 2007

⁵⁵ A rendelet történeti vonatkozású bemutatását lásd: JUNKER, ABBO: *A Brüsszeli Egyezménytől a Brüsszeli Rendeletig - a nemzetközi polgári eljárásjog változása.* Magyar jog, 2003/ 6. 366-372. p. Lásd a rendeletről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: OSZTOVITS ANDRÁS: *A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról*, in: GATTER (szerk.) 2010.. 963-1001. p

⁵⁶ BOELE, KATHARINA -WOELKI, CRISTINA GONZÁLEZ BEILFUSS: *Brussels II Bis: Its Impact and Application in the Member States.* Mortsel, 2007.

⁵⁷ Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: OSZTOVITS ANDRÁS: *Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel IIA. rendelet)*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1003-1042. p.

⁵⁸ Az új rendelet módosításainak lényegéről lásd az alábbi tanulmánykötetet: OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): *A Brüsszel I. rendelet reformja.* Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 2012. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum, 2063-4757. 2. kötet. Ebben a tanulmánykötetben megjelent írásomban a fogalom meghatározások jelentőségét vizsgáltam a Brüsszel I. rendelet módosítása

4.2.2. Az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok

A nemzetközi jogviták határon átnyúló elemeket tartalmaznak. Azon túl, hogy lényeges kérdés az eljárás kezdeményezésekor, hogy mely tagállam bírói fóruma járjon el, fontos kérdés a jogvitára irányadó anyagi jogi szabályok meghatározása is. E kérdést az alkalmazandó jog kiválasztásának szabályaival lehet rendezni. Az alkalmazandó jogra vonatkozóan az Európai Unió „Róma-jogforrásait” szokás emlegetni.⁵⁹ Ezek az alábbiak:

- a) Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról⁶⁰ (*Róma I.*)⁶¹
- b) Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról⁶² (*Róma II.*)⁶³
- c) A Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról (*Róma III.*)
- d) Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről (*Róma IV.*)⁶⁴
- e) Rendelettervezet a házassági vagyoni jogról (*Róma V.*)⁶⁵

---

kapcsán. Lásd: GOMBOS KATALIN: *A fogalom-meghatározások jelentősége a Brüsszel I rendelet módosítása kapcsán.* (In: A Brüsszel I. rendelet reformja. (tanulmánykötet) Szerkesztette: OSZTOVITS ANDRÁS. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 2012. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum, 2063-4757. 2. köt. 22-33. p.

⁵⁹ A Róma-jogforrásokról lásd részletesebben: BURIÁN LÁSZLÓ-CZIGLER DEZSŐ TAMÁS- KECSKÉS LÁSZLÓ - VÖRÖS IMRE: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*, Budapest 2010. 236-262. p., PALÁSTI GÁBOR, VÖRÖS IMRE (szerk.): *Európai kollíziós kötelmi jog: a szerződésekre és a szerződésen kívüli jogviszonyokra alkalmazandó európai jog*. Budapest 2009.

⁶⁰ A rendelet lehet egy állomása a kollíziós szerződési jog egységesítésének. Nagy tekintélyű jogtudósok fáradoznak az egységesítési munkán, ami eredményeként olyan publikált anyagok jelentek meg, melyeket a joggyakorlat a rendelet kommentárjaként is hasznosan felhasználhat. Lásd: FERRARI, FRANCO- LEIBL, STEFAN (ed.): *Rome I. Regulation. The Law to Contractual Obligation in Europe*. Munnich, 2009.

⁶¹ Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: GOMBOS KATALIN: *Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.)*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1111-1137. p.

⁶² MAGNUS, ULRICH - MANKOWSKI, PETER (ed.): *Rome II Regulation*, Munich, 2013, DICKINSON, ANDREW: *The Rome II Regulation: The Law Applicable to Non-Contractual Obligations*, Oxford, 2010.

⁶³ Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: GOMBOS KATALIN: *Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.)*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1139-1156. p.

⁶⁴ Ez a rendelet a Róma-sorozatán kívül a Brüsszel sorozatba is beilleszthető, ezért helyesebb ezt komplex jogforrásként kezelni, hiszen részben joghatósági, részben alkalmazandó jogi kérdéseket szabályoz.

⁶⁵ A Róma V. tervezet tárgyalásai még olyan stádiumban vannak, ami miatt közeli jövőben rendelet elfogadása nem várható.

f) A Tanács *4/2009/EK rendelete* (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről (*Róma VI.*)⁶⁶

4.2.3. Eljárási kérdéseket szabályozó jogforrások

A polgári perben azon túl, hogy az eljáró fórum és az általa alkalmazandó jog meghatározásának kérdései nem kerülhetők meg, számos eljárási cselekményhez, vagy éppen sajátos eljáráshoz kapcsolódó szabály tekintetében kapunk segítséget másodlagos uniós jogforrásokból. Ilyenek:

a) Az Európai Parlament és a Tanács *1393/2007/EK rendelete* (2007. november 13.) a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés), és az *1348/2000/EK* tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről⁶⁷

b) A Tanács *1206/2001/EK rendelete* (2001. május 28.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködéséről⁶⁸

c) A Tanács *1346/2000/EK rendelete* (2000. május 29.) a fizetésektelenségi eljárásról⁶⁹

d) A Tanács *2003/8/EK irányelve* (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról⁷⁰

e) A Tanács *2004/80/EK irányelve* (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről⁷¹

f) Az Európai Parlament és a Tanács *2008/52/EK irányelve* (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól⁷²

---

⁶⁶ Ez a rendelet a Róma-sorozaton kívül a Brüsszel sorozatba is beilleszthető, ezért helyesebb ezt komplex jogforrásként kezelni, hiszen részben joghatósági, részben alkalmazandó jogi kérdéseket szabályoz.

⁶⁷ Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: OSZTOVITS ANDRÁS: *Az Európai Parlament és a Tanács 1393/2007/EK rendelete (2007. november 13.) a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés), és az 1348/2000/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1051-1063. p.

⁶⁸ Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: OSZTOVITS ANDRÁS: *A Tanács 1206/2001/EK rendelete (2001. május 28.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködéséről*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1065-1077. p.

⁶⁹ Ez a rendelet részben beilleszthető a Brüsszel sorozatba is, mivel joghatósági kérdéseket is rendez.

⁷⁰ Ehhez szorosan kapcsolódik általában a jogi segítségnyújtás kérdésköre. Lásd a témáról bővebben: KIRÁLY LILLA – SQUIRES, NICKOLAS: *Legal Aid in the EU: from the Brussels Convention of 1968 to the Legal Aid Directive of 2003*, Coventry Law Journal. 2011/2, 27-47. p.

⁷¹ *irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1157-1165. p.

⁷² Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: GOMBOS KATALIN: *Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1177-1183. p.

4.2.4. Alternatív európai eljárási szabályok

Az igazságügyi együttműködés területén találunk olyan szabályokat is, amelyek a tagállami szabályokkal konkuráló, a határon átnyúló elemet tartalmazó jogvitákban választható európai eljárásokat szabályoznak.⁷³ Ezek közös sajátossága, hogy nem a tagállami szabályozás helyébe lépnek, hanem – választásuk esetén – azzal párhuzamos eljárásjogi lehetőségeket teremtenek. Ezek:

- a) Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete (2004. április 21.) a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról⁷⁴
- b) Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete (2006. december 12.) az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról⁷⁵
- c) Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről⁷⁶

4.2.5. Szervezeti kérdéseket rendező jogforrások

A polgári-kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés gördülékenyen akkor működhet, ha laza szervezeti kerete is létezik. Erre teremtették meg az *Európai Igazságügyi Hálózatot*. A polgári és kereskedelmi ügyekben az Európai Igazságügyi Hálózat rendeltetése az, hogy – mind a létező jogi aktusokkal szabályozott területeken, mind pedig azokon, amelyekre nézve jelenleg ilyen szabályozás nem létezik – elősegítse a tagállamok között a polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködést. A hálózat különösen a határokon átnyúló következményekkel járó eljárások zavartalan lefolytatása, valamint a tagállamok közötti igazságügyi együttműködésre irányuló kérelmek elintézése, az uniós jogi eszközök vagy a két vagy több tagállam között hatályban levő egyezmények hatékony és gyakorlati alkalmazása területén jár el. Különös jelentősége van a tevékenységének, ha egy konkrét eljárásban egy másik tagállam joga alkalmazandó. Ilyenkor az ügyben eljáró bíróságok vagy hatóságok a hálózathoz fordulhatnak, hogy tájékoztatást

---

⁷³ Az alternatív jogérvényesítési mechanizmus és nemzetközi szerződés ütközésének kérdéseit veti fel az alábbi írás: GOMBOS KATALIN: *A határon átnyúló elemeket tartalmazó jogviták bírói gyakorlata*. (kézirat, megjelenés alatt)

⁷⁴ Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: OSZTOVITS ANDRÁS: *Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete (2004. április 21.) a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1079-1086. p.

⁷⁵ Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: OSZTOVITS ANDRÁS: *Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete (2006. december 12.) az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1095-1105. p.

⁷⁶ Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: OSZTOVITS ANDRÁS: *Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1079-1086. p.

kapjanak e jog tartalmáról. Az Európai Igazságügyi Hálózat fenntart egy, a nyilvánosság számára elérhető információs rendszert,⁷⁷ melyben tájékoztatást nyújt a polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködésről, az erre vonatkozó uniós és nemzetközi jogi eszközökről, valamint a tagállamok belső jogáról, különös tekintettel az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre. Az Európai Igazságügyi Hálózatról az alábbi jogforrás rendelkezik:

a) Az Európai Parlament és a Tanács 568/2009/EK határozatával (2009. június 18.) módosított *2001/470/EK Tanácsi határozat* (2001. május 28.) az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben⁷⁸

4.2.6. A másodlagos jogforrások érvényesülését segítő nemzetközi egyezményekkel összefüggő uniós jogforrások

Az Európai Unió a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével jogi személyiséget kapott. Ekkortól már az Unió nevében is van lehetőség egyezmények kötésére, egyezményekhez való csatlakozásra, korábban e lehetőség csak a Közösséget illette meg. Vannak olyan másodlagos jogforrások is, amelyek az ilyen nemzetközi szerződések megkötésével kapcsolatos eljárási szabályokat hivatottak rendezni. Ugyancsak ebbe a körbe sorolható a megkötött egyezmények jóváhagyásával kapcsolatos jogforrások köre is.

a) *2006/719/EK: A Tanács határozata* (2006. október 5.) a Közösségnek a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciához való csatlakozásáról

b) *2008/431/EK: A Tanács határozata* (2008. június 5.) egyes tagállamoknak a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, 1996. évi Hágai Egyezménynek a Közösség érdekében történő megerősítésére vagy az ahhoz történő csatlakozásra, valamint egyes tagállamoknak a közösségi jog vonatkozó belső szabályozásának alkalmazására vonatkozó nyilatkozat tételére való felhatalmazásáról - Egyezmény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról

c) Az Európai Parlament és a Tanács *662/2009/EK rendelete* (2009. július 13.) a szerződéses és szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jog bizonyos kérdéseit érintő, a

⁷⁷ A honlap elérhetősége: http://ec.europa.eu/civiljustice/index_hu.htm

⁷⁸ Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: GOMBOS KATALIN: *Az Európai Parlament és a Tanács 568/2009/EK határozatával (2009. június 18.) módosított 2001/470/EK Tanácsi határozat (2001. május 28.) az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben*, in: GATTER (szerk.) 2010. 1185-1193. p.

tagállamok és harmadik országok között létrejövő megállapodásokkal kapcsolatos tárgyalásokra és e megállapodások megkötésére vonatkozó eljárás létrehozásáról

d) A Tanács *664/2009/EK rendelete* (2009. július 7.) a házassági ügyekben, a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban, valamint a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, továbbá a tartással kapcsolatos ügyekben alkalmazandó jogról szóló, a tagállamok és harmadik országok között létrejövő megállapodásokkal kapcsolatos tárgyalásokra és e megállapodások megkötésére vonatkozó eljárás létrehozásáról

e) *2011/220/EU: A Tanács határozata* (2011. március 31.) a gyermektartásdíj és a családi tartásdíjak egyéb formáinak nemzetközi behajtásáról szóló, 2007. november 23-i hágai egyezménynek az Európai Unió nevében történő aláírásáról

f) *2011/432/EU: A Tanács határozata* (2011. június 9.) a gyermektartás és a családi tartások egyéb formáinak nemzetközi behajtásáról szóló, 2007. november 23-i hágai egyezménynek az Európai Unió nevében történő jóváhagyásáról

g) *2012/22/EU: A Tanács határozata* (2011. december 12.) az Európai Uniónak a tengeri utas- és poggyászállításról szóló 1974. évi athéni egyezményhez csatolt 2002. évi jegyzőkönyvhöz - a 10. és 11. cikkei kivételével - való csatlakozásáról

h) *2012/23/EU: A Tanács határozata* (2011. december 12.) az Európai Uniónak a tengeri utas- és poggyászállításról szóló 1974. évi athéni egyezményhez csatolt 2002. évi jegyzőkönyvhöz – a 10. és 11. cikkei tekintetében – való csatlakozásáról

4.2.7. Határozatok, egyezmények az opt-out, opt-in fenntartásokkal, megerősített együttműködéshez való utólagos csatlakozásokkal összefüggésben

A *megerősített együttműködés* lényege, hogy abban nem minden tagállam vesz részt. Megerősített együttműködés engedélyezésére ezért felhatalmazásra van szükség, ebből derül ki ugyanis az együttműködésben részt vevő tagállamok köre, másként megfogalmazva a jogforrás területi hatálya. Miután az *opt-out* és az *opt-in*, továbbá megerősített együttműködésen való kívül maradás lehetősége mellett az elfogadott aktuális alapjogforráson kívül jelentősége lehet a később kötött egyezményeknek, határozatoknak, ezért az alapjogforrások csak e jogforrásokkal együtt kerülhetnek helyesen alkalmazásra, ugyanis csak ezekből derül ki, hogy az eredetileg távol maradó tagállamra esetlegesen mégis alkalmazni lehet a jogforrás rendelkezéseit. Ilyen jogforrások:

a) Az Európai Közösség és a Dán Királyság között a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló megállapodás

2005. november 16. (párhuzamos megállapodás). A megállapodás 2007. július 1-én lépett hatályba.

b) 2009/26/EK: A Bizottság határozata (2008. december 22.) az Egyesült Királyságnak a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I) szóló 593/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet elfogadására irányuló kérelméről

c) A Bizottság határozata (2009. június 8.) az Egyesült Királyságnak a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK tanácsi rendelet elfogadására irányuló szándékáról

d) 2010/405/EU: A Tanács határozata (2010. július 12.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködésre való felhatalmazásról

e) 2012/714/EU: A Bizottság határozata (2012. november 21.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén folytatott megerősített együttműködésben Litvánia részvételének megerősítéséről

4.2.8. Kiegészítő szabályok a másodlagos jogforrásokhoz

A kiegészítő szabályok elsősorban technikai jellegű kérdésekben nyújtanak segítséget, azonban gyakorlati jelentőségük óriási lehet. Formanyomtatványok kidolgozásával kapcsolatosak az alábbi jogforrások:

a) 2004/844/EK: *A Bizottság határozata* (2004. november 9.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról szóló 2003/8/EK tanácsi irányelv alapján a költségmentesség iránti kérelem benyújtásához használandó formanyomtatvány kidolgozásáról

b) 2005/630/EK: *A Bizottság határozata* (2005. augusztus 26.) a 2003/8/EK tanácsi irányelv alapján a költségmentesség iránti kérelem továbbításához használandó formanyomtatvány kidolgozásáról

5. Az eljárásjogi harmonizáció kérdései

A megalkotott uniós szabályok részben *eljárásjogi*, részben *anyagjogi* természetűek. Amszterdam előtt már eljárásjogi jogegységesítés lehetősége is felvetődött. 1990-ben hívtak életre egy olyan szakértői csoportot, ami a polgári eljárásjogi harmonizációja alapkérdéseinek

kimunkálásán dolgozott.⁷⁹ A szakértői csoport irányelvtervezete 1993-ban látott napvilágot, s ebben fogalmazódott meg először a „*European Model Code Civil Procedure*” gondolata. Az irányelvtervezetből jogforrás nem lett, de a jogegységesítés gondolata követőkre talált. Ellentétes értelmű szélső nézetként ismert az az elképzelés, hogy a *tagállamok eljárási autonómiája* érvényesül, azaz a polgári eljárásjog nem tartozik olyan szabályozási körbe, ami bármilyen uniós cselekvést tenne szükségessé. Ebben az értelmezésben az elv azonban nem használható, ennek a nézetnek a tarthatatlanságára az Európai Bíróság ítéleteinek szövegezéséből lehet következtetni. „Vonatköző közösségi szabály hiánya esetén,”⁸⁰ illetve „amennyiben az adott területet közösségi jog nem szabályozza”⁸¹ megfogalmazások ugyanis azt jelentik, hogy nincs szó arról, hogy a polgári eljárásjogi szabályozás általánosságban kizárólagos tagállami hatáskör lenne. Éppen ellentétes előjellel: a jogalkalmazó szervek nemzeti eljárási szabályaikat csak annyiban vehetik figyelembe, amennyiben arra a területre nincs uniós szabályozás.⁸²

A *tagállami eljárási autonómia* akkor is érvényesül, ha vannak bizonyos fokú uniós normák, de e normák végrehajtásának részletes szabályai a tagállamok belső jogrendjébe tartoznak.⁸³ Az elv értelmezésével kapcsolatosan azt ki lehet jelenteni: érvényesül a tagállami intézményi autonómia,⁸⁴ azaz arra irányuló törekvések nincsenek, hogy az Európai Unióban egységes bírósági szervezetrendszer jöjjön létre.

A magánjogi kérdésekben folytatott igazságügyi együttműködés két szakasza azonban kiolvasható az eddigi szabályozásból, így *első generációs jogforrásoknak* lehet tekinteni azokat a normákat, amelyek a határon átnyúló jogviták könnyebb elintézését hivatottak szolgálni. Ehhez képest a *második generációs jogforrások* olyan lehetőséget teremtenek meg a jogkereső polgárok számára, hogy az uniós jog által megteremtett önálló, esetenként csak kiegészítő jellegű jogintézményeket, a nemzeti jogi lehetőségekhez képest választható jogi megoldásokat vegyenek igénybe. Az igazságszolgáltatáshoz megfelelő hozzáférés igényli az

⁷⁹ A szakértői csoport munkájáról lásd részletesen: JAN BOLT: *Procedural Laws in Europe. Towards Harmonisation* (Marcel Storme ed. 2003), 6 German Law Journal 817-826. p. (2005), elérhető: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=595>

⁸⁰ C 46/93. és C 48/93. Brasserie du Pêcheur SA v. Bundesrepublik Deutschland és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai. 1996. ECR I 01029.

⁸¹ 212-217/80. Amministrazione delle finanze dello Stato v. Srl Meridionale Industria Salumi és társai; Ditta Italo Orlandi & Figlio és Ditta Vincenzo Divella v. Amministrazione delle finanze dello Stato. 1981 ECR 02735.

⁸² OSZTOVITS ANDRÁS: *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései*, Budapest, 2005. 37. p.

⁸³ C-364/07. Vassilakis Spyridon, Theodoros Gkisdakis, Petros Grammenos, Nikolaos Grammenos, Theodosios Grammenos, Maria Karavassili, Eleftherios Kontomaris, Spyridon Komninos, Theofilos Mesimeris, Spyridon Monastiriotis, Spyridon Mournouris, Nektaria Mexa, Nikolaos Pappas, Christos Vlachos, Alexandros Grasselis, Stamatios Kourtelesis, Konstantinos Poulimenos, Savvas Sideropoulos, Alexandros Dellis, Michail Zervas, Ignatios Koskieris, Dimitrios Daikos, Christos Dranos v. Dimos Kerkyras. 2008. ECR I-90. 149. para

⁸⁴ OSZTOVITS 2005. 37. p.

egységes és koncentráltan megjelenő eljárásjogi szabályok megalkotását, így támogatandó az a törekvés, ami közös európai eljárásjogi kódex megalkotását szorgalmazza. Az Amszterdami Szerződést megelőző idők előkészítő munkái után a Bizottság jogalkotási javaslatai kifejezetten az egyének joggyakorlásának megkönnyítésére irányuló törekvéseket mutatják, így habár az uniós prioritásokat meghatározó cselekvési tervekben nem szerepel egy közös polgári eljárásjogi kódex kidolgozása, ugyanakkor legalább távlati célkitűzésként ilyen igény megfogalmazására szükség lenne. Vannak ugyanis olyan különbözőségek a nemzeti eljárási szabályokban, amelyek kifejezett akadályát jelenthetik a jogérvényesítésnek.

6. Jogegységesítési törekvések a magánjogban

Az eljárásjog területe mellett az anyagi jogban is találkozhatunk jogegységesítési, közös európai szabályok megteremtésére vonatkozó elképzelésekkel. A magánjogi egységesítési törekvések által érintett szabályozási területek közül említést érdemel az *európai versenyjog*, amely a klasszikus antitrösztjogi szabályokon kívül újabban *fogyasztóvédelmi területekre* is kiterjesztette hatókörét.⁸⁵ Újra-és újra felbukkannak egységesítési elképzelések a *polgári jogi felelősség* témakörében és a *szertődési jog* területén is. Nagy számban találkozhatunk a tagállami jogokat közelítő uniós jogi normákkal a *tisztességtelen szerződési kikötések, az üzlethelyiségen kívül kötött szerzōdés, az ingatlanok időben megosztott használata, a szervezett utazási szerzōdés, a kereskedelmi ügynöki szerzōdés, a fogyasztási hitelszerzōdés, a banki és biztosítási szerzōdés, a faktoring, a franchise, a lízing* területén, ahol elsősorban irányelvi szintű szabályok születtek az utóbbi években. A magánjogi jogterületen folyó uniós jogalkotás egyik dinamikusan fejlődő, de nem problémamentes szabályozási területe a versenyjogi fogyasztóvédelemhez köthető.

6.1. Versenyjog

Az uniós versenyjog hagyományos két területe, a *klasszikus antitrösztjog* és a *tagállamokra vonatkozó szabályok* elkülönítése mellett elkülöníthetjük az uniós versenyjogot a *tisztességtelen verseny elleni joganyagra*, és a *versenykorlátozások jogára*. A tisztességtelen verseny elleni szabályok két nagy csoportja a *vállalkozások egymás közötti jogviszonyaira (B2B)*⁸⁶ és a *vállalkozások valamint fogyasztók közötti jogviszonyokra (B2C)* vonatkozó szabályok.

---

⁸⁵ E témakört vizsgáló írások: DÁN JUDIT-GOMBOS KATALIN-KERTÉSZNÉ VÁRADI SZILVIA: *Bevezetés az Európai Unió versenyjogába*. JatePress, Szeged, 2014.; GOMBOS KATALIN: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. CompLex Kiadó. Budapest, 2011.

⁸⁶ A B2B: Business to Business, a vállalkozások egymás közötti viszonyának jelölésére, míg a B2C: Business to Customer, a vállalkozás és a fogyasztó közötti viszony jelölésére szolgál.

Ennek az elhatárolásnak az az alapja, hogy az uniós versenyjog is egyre nagyobb figyelmet fordít a B2C jogviszonyokra, hiszen a fogyasztói döntések tisztességtelen módszerek révén történő befolyásolása egyúttal a versenyt is torzítja, a tisztességes versenytársak érdekeit is sérti. A tisztességes verseny hatékonyságához elengedhetetlen ugyanis, hogy a versenyjogi jogviszonyban a vállalkozás indokolt, kiszámítható döntéseket hozzon, és a vevő, szolgáltatást igénybe vevő pozícióba kerülő fogyasztó is tisztességtelen befolyásolástól mentesen, ésszerűen döntsön. Ehhez pedig annak a jogszabályi környezetnek a megteremtése indokolt, ahol a fogyasztó a megalapozott döntéséhez szükséges információval bír.

6.1.1. A versenyjogi fogyasztóvédelem fejlődéstörténete

A versenyjogi fogyasztóvédelem kérdései a XX. század utolsó harmadában kerültek igazán reflektorfénybe. Az európai integráció elmélyülése ugyanis pozitív gazdasági eredményei mellett megteremtette annak lehetőségét is, hogy a versenyjog B2B jogviszonyokra vonatkozó szabályainak koherens érvényesülése miatt a vállalkozások felismerjék, hogy amíg a piacon a versenytársaikkal az azonos szabályozási környezetből adódó lehetőségekkel, feltételekkel indulhatnak, addig a fogyasztóhoz képest *előnyösebb pozícióban vannak*, ezért a profit növelése érdekében a saját gazdasági érdekeiket a fogyasztók kárára is tudják érvényesíteni. A laikusnak tekinthető fogyasztók ebben az egyenlőtlen jogviszonyban azért kiszolgáltatottak, mert nem rendelkeznek olyan ismeretekkel, mellyel a vállalkozások igen E jogviszonyt jellemzi a *gazdasági erő asszimetriája*, a fogyasztó *érdekérvényesítési képességének minimális* volta, továbbá az, hogy a vállalkozások általában magasabb szintű szakmai, illetve jogi ismeretekkel bírnak. Ennek az egyenlőtlen helyzetnek a kiegyensúlyozására kell törekedni a fogyasztó védelmét szolgáló szabályok megalkotásával.

A fogyasztóvédelem kérdései szempontjából a *Maastrichti Szerződésnek* volt döntő jelentősége, ami a fogyasztóvédelmet a közösségi politikák közé emelte (Maastrichti Szerződés 3. cikk (1) bekezdés t) pont). Később az *Amszterdami Szerződés* előírta, hogy a fogyasztói érdekek érvényesülésének előmozdítása és a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítása érdekében a Közösségnek hozzá kell járulnia a fogyasztók egészségének, biztonságának és gazdasági érdekeinek védelméhez, valamint a tájékoztatáshoz, oktatáshoz és az érdekek védelmét célzó önszerveződéshez való jogaik megerősítéséhez.⁸⁷ A fogyasztóvédelmi követelményeket figyelembe kell venni az egyéb közösségi politikák és tevékenységek meghatározásakor és végrehajtásakor.⁸⁸ Ennek érdekében külön

---

⁸⁷ Amszterdami Szerződés 153. cikk (korábbi 129a. cikk) (1) bekezdés

⁸⁸ Amszterdami Szerződés 153. cikk (korábbi 129a. cikk) (2) bekezdés

fogyasztóvédelemmel foglalkozó Főigazgatóság is létrejött, s e területre több jogforrás megalkotására is sor került.

A fogyasztóvédelmi jog *interdiszciplináris szemléletet* igényel, így gyakran eltűnnek a jogági szabályozási határok. A fogyasztóvédelem legtöbb szabálya a klasszikus polgári jog területére esik, azonban versenyjogi, közigazgatási és büntetőjogi aspektusai is ismertek.⁸⁹ A fogyasztóvédelmi szabályok általános jellemzője, hogy tipikusan valamely magatartás tilalmát fogalmazzák meg. Fogyasztóvédelmi szabályok szövik át a magánjogot, amely például véd a tisztességtelen szerződési feltételekkel szemben, de fogyasztóvédelmi szabályokkal találkozhatunk az egészségügyi biztonsági követelmények, tájékoztatási kötelezettség területén vagy az egyes piacok liberalizációja miatt váltak szükségessé a „gyengébb fél” védelmét előíró szabályok például a távközlési, energia, pénzügyi szolgáltatások piaca tekintetében. A modern versenyjognak részét képezik a fogyasztóvédelmi szabályok, de nem minden fogyasztóvédelmi szabály egyben versenyjogi jellegű is.

A versenyjog fogyasztóvédelmi jogterülete két általam vizsgált irányelvvel fedhető le, melyek a Tanács (módosított) 84/450/EGK irányelve (1984. szeptember 10.) a megtévesztő reklámra vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről, továbbá az Európai Parlament és Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 1.) a belső piacon a vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatáról.

6.2. Polgári jog

Az Európai Tanács a tamperei ülésén kezdeményezte egy átfogó tanulmány elkészültét arról, hogy az anyagi magánjog területén szükség van egy átfogó szabályozásra, a tagállamok magánjogi előírásainak egységesítésére.⁹⁰ Ennek nyomán születtek meg az *európai magánjogi törvénykönyv* létrehozásának lehetőségéről és szükségességéről szóló elképzelések, felvetődött egy európai polgári törvénykönyv megalkotásának lehetősége, majd a Bizottság a témakört szűkítve közleményt adott ki az *európai szerződési jog* közös szabályainak megalkotási lehetőségéről.⁹¹ Akcióterveket és tudományos kutatásokat is követően levonhatjuk azt a következtetést, hogy fontos célkitűzés lehet a szerződési jog alapelveinek, fogalomhasználatának unifikációja, közös hivatkozási keretek (*common frame of reference*) megteremtése. Lehetséges cél az európai szerződési jog diszpozitív rendszerének megteremtése, amelynek igénybevétele és alkalmazhatósága a nemzeti jogok melletti lehetőségként (opcionálisan) nyílna meg a felek számára. A common frame of reference

---

⁸⁹ Lásd: KARSAI KRISZTINA: *Fogyasztóvédelem és büntetőjog*. HVG-ORAC, 2011. Budapest.

⁹⁰ Tamperei Nyilatkozat 39. pont

⁹¹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law

magában foglalja a szerződési jog közös alapelveit, a kulcsfogalmak definícióit és a szerződési jog mintaszabályait. A lezárult kutatások eredményeként 2009 óta ismert a közös referenciakeret tervezet (*Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*), amely a polgári jogi – többek között a szerződési jogra és a szerződésen kívüli károkozás jogára vonatkozó – elveket, fogalom-meghatározásokat és mintaszabályokat öleli fel és egyaránt tartalmaz kereskedelmi és fogyasztói szerződésekre vonatkozó rendelkezéseket.

.A Bizottság „Európa 2020” című közleménye elismeri a más uniós tagállamokban működő partnerekkel való szerződéskötés egyszerűsítését és költségeinek csökkentését mind a fogyasztók, mind a vállalkozások számára, a *fogyasztói szerződésekre vonatkozó harmonizált megoldások* bevezetését uniós modellként szolgáló *szerződéses klauzulák* kidolgozásával és egy nem kötelezően alkalmazandó *európai szerződési jog* felé tett lépések felgyorsításával.

A szerződési jog általános elveinek kidolgozására többek között az Ole Lando, koppenhágai professzor vezetésével megalakult az első szerződési jogi bizottság⁹² vállalkozott. Ennek eredményeként 1995-ben tették közzé az *Európai Szerződési Jog Alapelvei (Principles of European Contract Law - PECL)* I. részét,⁹³ majd 2000-ben kiadták a PECL módosított I. részét és a II. részét.⁹⁴ 2001-ben egy harmadik bizottság fejezte be munkáját a szerződések, a szerződésen kívüli felelősség és a jogalap nélküli gazdagodás témájában.

Az európai magánjog egyik nagy területét kitevő *kártérítési jog* vonatkozásában fontos lépés volt a kártérítéssel foglalkozó szakértői csoport (*European Group on Tort Law*) felállítása.⁹⁵ A csoport jogösszehasonlító elemzések alapján a szerződésen kívüli európai kártérítési jog alapvető szabályait dolgozta ki. 2004-ben közzétették munkájuk eredményeként az *Európai Kártérítési Jogi Alapelveket (Principles of European Tort Law, a továbbiakban: PETL)*, amely az Európai Unió tagállamainak kártérítési jogát egymáshoz közelítő, közös elveket gyűjti egybe – ma még kétségtelenül nem jogforrásnak minősülő, így nyilvánvalóan nem kötelező dokumentumban.⁹⁶

---

⁹² A bizottság felállítására 1980-ban került sor.

⁹³ Ez a rész a teljesítéssel, a nem teljesítéssel és a jogorvoslatokkal foglalkozik.

⁹⁴ Egy második bizottság eredményeként az alábbi témakörökben: a szerződés létrehozatala, érvényessége, értelmezése és tartalma.

⁹⁵ A csoport 1993-ban a hollandiai Tilburgban jött létre, majd 1999-től a Bécsben található European Centre of Tort and Insurance Law (ECTIL) lett a központja.

⁹⁶ Ennek kérdéseit vizsgáltam: GOMBOS KATALIN: *A szerződésen kívüli kártérítési felelősség egyes kérdései az Európai Unióban*. In: Európai jog, 2013. (13. évf.) 3. sz. 48-57. p.

7. Jogvédelmi mátrix az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés érdekében

Az igazságügyi együttműködés két vizsgált szelete – az előzetes döntéshozatali eljárások és a polgári igazságügyi együttműködés - között a gyakorlatból leszűrt tapasztalatok alapján felállíthatunk egy olyan *mátrixot*,⁹⁷ amibe a *bírói jogvédelem* korábbi kutatásokkal⁹⁸ vizsgált egyes *elemei* mozaikszerűen beilleszthetők. Másként megfogalmazva az igazságügyi együttműködésnek olyan elemeit is meg lehet vizsgálni, amibe azok az eszközök tartoznak, amelyeket a *bíróságok közötti együttműködés uniós jogból eredeztethető hozadékaként* kezelhetünk.

7.1. Az első szint

Ebben a rendszerben az első, *uniós szinten* a direkt módon az uniós jogban rejlő vagy abból levezethető eszközök találhatók. Ilyennek tekinthetők a *doktrínák és általános jogelvek*. Ezeket az eszközöket elsősorban az uniós bíróságok használják, főként az uniós bíróságok hatáskörébe tartozó ügyekben.

7.2. A második szint

Az eszköztár második, *nemzeti szintjén* azok az elemek találhatók, melyek az *uniós jogból fakadnak*, kidolgozásuk is elsősorban az Európai Bíróságnak köszönhető, de használatuk – a jogviták nem uniós bírói hatáskörbe tartozása révén - elsősorban a nemzeti bíraktól elvárt.

7.3. Sajátos „passerelle-elv”: a lojalitási klauzula

A két szint közötti hidat, és egyben a jogvédelmi eszköztár második szintjének szervező elvét a *lojalitási klauzula*⁹⁹ teremti meg, amely kimondja, hogy az Unió és a tagállamok a lojális együttműködés elvének megfelelően kölcsönösen tiszteletben tartják és segítik egymást a Szerződésekből eredő feladatok végrehajtásában.

7.4. Doktrínák

A tagállamok lojális együttműködési kötelezettsége olyan kötelezettségeket ró a nemzeti bíróságokra, mint például a nemzeti jognak az uniós jogrendre és különösen az irányelvekre figyelemmel történő értelmezése. Alaptételként kiindulhatunk abból, hogy az uniós jogvédelem szempontjából kiemelkedő jelentősége van az Európai Bíróság által kialakított doktrínáknak.¹⁰⁰

---

⁹⁷ Lásd táblázatos formában a mellékletet

⁹⁸ A Ph.D. disszertáció alapját képező kutatás

⁹⁹ EUSz 4. cikk (3) bekezdése

¹⁰⁰ Doktrínák alatt elvi jelentőségű, elsődleges jogelveket érthetünk, melyek sarokpontokként, érték-alapul szolgálnak alapvető jogkérdések eldöntésénél

7.4.1. Közvetlen hatály

A doktrínák közül a jogvédelem szempontjából kiemelt jelentősége van a *közvetlen hatálynak*. A közvetlen hatálynak ugyanis közvetlen következményei vannak az egyes jogviszonyokra.¹⁰¹ A közvetlen hatály lehetővé teszi, hogy az uniós rendelkezések automatikusan behatoljanak a nemzeti jogba oly módon, hogy szerves részét képezzék a nemzeti jognak. Biztosítja továbbá az uniós jog teljes körű és egységes alkalmazását az összes tagállamban. Az egyéneket egyben az uniós jog alanyává is teszi, alanyi jogokat és kötelezettségeket teremtve vonatkozásukban. Erősíti a személyek jogvédelmét, hiszen lehetővé teszi, hogy az uniós jog által szabályozott ügyekben hazai bíróságokhoz is forduljanak.¹⁰²

Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának kimondására nem került sor – dogmatikai okokból valószínűleg ezt az Európai Bíróság a jövőben is el fogja hátrítani –, ennek elismerésével ugyanis eltűnne a különbség a rendelet és az irányelv között. Azt azonban láthatjuk, hogy már a Faccini Dori ügyben¹⁰³ adott a Bíróság olyan útmutatást, amiből két lehetséges módszer alkalmazásával is lehetőség nyílik mellérendelt jogviszonyokban az egyéni jogvédelemre. Az *értelmezési doktrína* és a kártérítési felelősség lehetőségének felvetése is kiolvasható e döntésből.

Felfedezhetjük azonban más technika alkalmazásával, implicit módon az uniós jog magánszemélyek közötti jogviszonyokba történő bebújásának nyomait is, amelyet a harmadik jogvédelmi módszernek tekinthetünk. Ha ugyanis széles értelemben véve lehet állami kötelezettséget a magánjogi jogviszony releváns részéhez társítani, úgy az irányelvek közvetlen hatálya áttételesen érvényesülhet magánszemélyek közti horizontális jogviszonyban is.

7.4.2. Közvetett hatály, vagy értelmezési doktrína

Az Európai Bíróság Von Colson és Kamann ügyben¹⁰⁴ hozott ítéletben megjelenő „*irányelvnek megfelelő értelmezés*” tana - amely szerint a nemzeti bíróságnak a saját joga alkalmazásakor az uniós rendelkezést is értelmeznie kell - tovább mélyült a Marleasing-ügyben¹⁰⁵ hozott ítélettel, amely a közvetett hatály elvének kimondásával egyértelmű jogvédelmi megoldást nyújtott, amely egyben megerősítette az uniós jogrendet is.

---

¹⁰¹ TOTH A.G.: *The Oxford Encyclopedia of European Community Law* Volume I. Institutional Law. Clarendon Press, Oxford, 1990. 550 p.

¹⁰² Ez utóbbi kategóriát nevezik a jogirodalomban „kettős éberségnek” (dual vigilance) figyelemmel arra, hogy részint az Európai Unió szervei őrködnek az uniós jog érvényesülése fölött (kötelezettségszegési eljárás), részint pedig az egyes tagállamok polgárai saját bíróságaik előtt is tiltakozhatnak az uniós jog által garantált jogaik csorbulása ellen

¹⁰³ C-91/92. Paola Faccini Dori v. Recreb Srl. 1994. ECR I- 03325.

¹⁰⁴ 14/83. Sabine von Colson és Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen. 1984. ECR 01891.

¹⁰⁵ C-106/89. Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentacion SA. 1990. ECR I- 04135. 8. para

Az ítélkezési gyakorlat ezt a hatást más módszerrel már korábban is elismerte. A *Simmenthal-ügyben*¹⁰⁶ hozott ítélet ugyanis a nemzeti bíróság feladatául szabta, hogy biztosítsa az uniós jog tényleges érvényesülését azáltal, hogy szükség esetén eltekint a nemzeti jogszabályok azon – akár utólagos – rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek az uniós joggal ellentétesek, anélkül, hogy megvárná azok hatályon kívül helyezését vagy bármely más alkotmányos eljárás útján történő megsemmisítését.

7.4.3. Értelmezési elsődlegesség

A jogvédelem egyik fontos eszköze a nemzeti jogi hagyományoktól sok tekintetben eltérő *jogértelmezés*. Különösen igaz ez olyan alaphelyzetekben, amikor autonóm értelmezésre, az *effet utile* elv alkalmazására van szükség, vagy ha az uniós jog értelmének kutatásához jogösszehasonlításra, a különböző nyelvi változatok összevetésére van szükség, döntően jogvédelmi okokból. Doktrínális jelentősége miatt indokoltnak látszik az uniós jog alkalmazási elsődlegességéhez hasonlóan az értelmezési elsődlegesség elvét is kimondani. Az értelmezési elsődlegesség azért lehet jogvédelmi eszköz, mert az uniós bíróságok által használt értelmezési technikák felhasználásával *egyrészt* azt foglalja magában, hogy a nemzeti bíróság az előtte folyó uniós jogi érintettségű ügyben úgy értelmezzen egy kizárólag a belső helyzetre kidolgozott nemzeti jogszabályt, hogy az alkalmazható legyen az adott, határokon átnyúló tényállásra, *másrészt*, ha többféle értelmezési mód adódna a nemzeti vagy uniós norma jogalkalmazói értelmezésére, úgy a hatékony jogorvoslat autonóm uniós jogi értelmére tekintettel azt elsődlegesen úgy kell értelmezni, hogy a célzott jogvédelmi hatását elérje. Természetesen ez utóbbi értelmezés *nem lehet jogszabályi előfeltételt pótló*, azaz az értelmezési elsődlegesség magának az alanyi jognak a megteremtésére nem szolgálhat.¹⁰⁷

Az értelmezési elsődlegesség szoros összefüggésben áll a *közvetett hatály* (értelmezési doktrína)¹⁰⁸ azon elvével is, ami rögzíti, hogy a tagállami bíróság köteles a nemzeti jogot az uniós norma céljai és megfogalmazása szerint értelmezni.¹⁰⁹ Az uniós jog céljával összhangban álló értelmezés kötelezettsége a nemzeti jog rendelkezéseinek összességére vonatkozik, *korlátait* pedig csak az *általános jogelvek* alkotják, különösen a *jogbiztonság*

¹⁰⁶ 106/77. *Simmenthal*. 1978. ECR 629. 21. para

¹⁰⁷ C-445/07. P. és C-455/07. P. *Európai Közösségek Bizottsága v. Ente per le Ville Vesuviane*. 2009. ECR I-7993. 65. para

¹⁰⁸ Az ezzel kapcsolatos bővebb útmutatót lásd a doktrínák között.

¹⁰⁹ 14/83. *Sabine von Colson és Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*. 1984. ECR 01891.

elve, abban az értelemben, hogy e kötelezettség nem szolgálhat alapjául a nemzeti jog *contra legem értelmezésének*.¹¹⁰

7.5. Általános jogelvek

Az általános jogelvek erősen kötődnek az alapító szerződésekhez, elsősorban a Szerződések szelleméhez, ugyanakkor önálló, independens szerepet játszanak elsősorban az Európai Bíróság joggyakorlatában. Az általános jogelveknek az uniós jogba való inkorporálására jogalapot szolgáltat az EUMSZ 263. cikke, amely felhatalmazza az Európai Bíróságot arra, hogy jogalkotási aktusok, valamint jogi aktusok jogszerűségét vizsgálja felül, adott esetben éppen általános jogelvi megfontolás alapján. A második jogalapot az EUMSZ 340. cikke jelenti, amely az Unió magánjogi kárért történő felelősségét szabályozza, és úgy rendelkezik, hogy a felelősség megállapítását a tagállamok jogában közös általános elveknek megfelelően kell elvégezni.

7.6. Második „passerelle-elv”: eljárások rendszere a hatékony jogvédelem érdekében

Az Európai Bíróság többször kifejtette, hogy a magánszemélyek az uniós jogrendből eredő jogaik *hatékony bírói védelmére* jogosultak. A bírósághoz fordulás lehetősége egy jogközösség egyik lényeges alkotóeleme. Ezt az uniós jogrendszer oly módon biztosítja, hogy az EUMSZ a keresetek és eljárások teljes rendszerét hozta létre, melyek együtt, egymást kiegészítve, illetve egymásra tekintettel nyújtják a hatékony jogvédelmet. Az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata ebbe az eszköztárba sorolja továbbá az *uniós jogok védelmének nemzeti bíróságok útján történő biztosítását* is.¹¹¹ Ezzel híd teremődik a különböző, széles értelemben felfogott jogorvoslati lehetőségek között. Az Európai Bíróság által kialakított doktrínák alapján az egyéneknek nemzeti bíróságok előtt is lehetősége nyílik közvetlenül az uniós jogon alapuló igények érvényesítésére.¹¹² Ha a magánfél az uniós jogon alapuló igényeit nemzeti bíróság előtt kívánja érvényesíteni, úgy a nemzeti jogi eljárási szabályokhoz kell alkalmazkodnia,¹¹³ és csupán az igény anyagi jogi alapjaként jelölheti meg az uniós jogi

---

¹¹⁰ C-378/07. C-379/07. C-380/07. K. Angelidaki, A. Aivali, A. Vavouraki, Kh. Kaparou, M. Lioni, E. Makrigiannaki, E. Nisanaki, Kh. Panagiotou, A. Pitsidianaki, M. Khalkiadaki, Kh. Khalkiadaki (C-378/07), Kharikleia Giannoudi (C-379/07), Georgios Karampousanos, Sophocles Mikhopoulos (C-380/07) v. Nomarkhiaki Aftodiikisi Rethimnis, Dimos Geropotamou. 2009. ECR I-3071. 199. para, C-12/08. Mono Car Styling SA, felszámolás alatt v. Dervis Odemis és társai. 2009. ECR I-6653. 61. para

¹¹¹ C-445/07. P. és C-455/07. P. Európai Közösségek Bizottsága v. Ente per le Ville Vesuviane. 2009. ECR I-7993. 66. para

¹¹² A jogorvoslatok kérdéséről átfogóan lásd: DOUGAN, MICHAEL: *National remedies before the Court of Justice. Issues of harmonisation and differentiation*. Hart Publishing, Oxford 2004.

¹¹³ BLUTMAN LÁSZLÓ: *A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban* In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz. 12. p.

szabályokat. Ez az elv az uniós jogon alapuló igények érvényesítéséhez társuló *nemzeti eljárási autonómia* szabálya. Ez tartalmilag azt jelenti, hogy az uniós jog vonatkozó szabályozásának hiányában az eljárás szabályai a nemzeti jogra tartoznak.¹¹⁴ A tagállami szabályokkal kapcsolatos fontos elv, hogy azok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a hasonló belső jellegű esetekre vonatkozókhöz képest (*az egyenértékűség elve*), és nem tehetik a gyakorlatban lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós jogrend által biztosított jogok gyakorlását (*a tényleges érvényesülés elve*).¹¹⁵ Vannak törekvések arra, hogy bizonyos jogterületeken az igény anyagi jogi alapján kívül az igényérvényesítés eljárási szabályait is uniós normákkal szabályozzák, azaz a nemzeti eljárási autonómia helyett az uniós eljárási autonómia érvényesüljön.¹¹⁶

7.7. Az eljárások egyenértékűségének elve

Az eljárások egyenértékűségének elve azt jelenti, hogy a *hasonló igényeknél, hasonló igényérvényesítési feltételeket* kell biztosítani. Hasonlónak azon igények minősülnek, melyek célja és jogalapja is hasonló. Ha a belső jogon, illetve az uniós jogon alapuló hasonló igények érvényesítését ugyanazon eljárási szabályok rendezik, azaz az uniós jogi igények érvényesítését nem teszik kedvezőtlenebbé a nemzeti eljárási szabályok, úgy gyakorlatilag csak az igényérvényesítés feltételeit meghatározó szabályok egyenlő alkalmazhatóságára kell figyelemmel lenni, és csak akkor merülhet fel probléma, ha a különböző alapon fennálló igények érvényesítése során bármilyen különbözőség mégis adódna az eljárási szabályok jellegében. Amikor azonban a belső jogon, illetve uniós jogon alapuló hasonló igények érvényesítését más-más eljárási szabályok alapozzák meg, és az uniós jogon alapuló igények érvényesítésénél az eljárási szabály hátrányosabb, akkor a bíróságnak azt kell figyelembe

---

¹¹⁴ C-439/08. Vlaamse federatie van verenigen van Brood- en Banketbakkers, Ijsbereiders en Chocoladebewerders (VEBIC) VZW v. Raad voor de Mededinging Minister van Economie ügyben 2010. december 7-én hozott ítélet (ECR-ban még nem közzétett) 63. 64. para

¹¹⁵ C-378/07–C-380/07. Kiriaki Angelidaki (C-378/07), Anastasia Aivali, Aggeliki Vavouraki, Chrysi Kaparou, Manina Lioni, Evaggelia Makrygiannaki, Eleonora Nisanaki, Christiana Panagiotou, Anna Pitsidianaki, Maria Chalkiadaki, Chrysi Chalkiadaki v. Organismos Nomarchiakis Autodioikisis Rethymnis, valamint Charikleia Giannoudi (C-379/07), Georgios Karabousanos (C-380/07), Sofoklis Michopoulos és Dimos Geropotamou. 2009. ECR I-3071. 159. para, C-212/04. Adeneler és társai. 2006. ECR I-6057. 95. para, C-53/04. Marrosu és Sardino. 2006. ECR I-7213.52. para, C-180/04. Vassallo 2006. ECR I-7251. 37. para, C-364/07. Vassilakis Spyridon, Theodoros Gkisdakis, Petros Grammenos, Nikolaos Grammenos, Theodosios Grammenos, Maria Karavassili, Eleftherios Kontomaris, Spyridon Komninos, Theofilos Mesimeris, Spyridon Monastiriotes, Spyridon Moumouris, Nektaria Mexa, Nikolaos Pappas, Christos Vlachos, Alexandros Grasselis, Stamatios Kourtelesis, Konstantinos Poulimenos, Savvas Sideropoulos, Alexandros Dellis, Michail Zervas, Ignatios Koskieris, Dimitrios Daikos, Christos Dranos v. Dimos Kerkyras. 2008. ECR I-90. 126. para

¹¹⁶ A lehetséges szabályozási területekről lásd: GOMBOS KATALIN: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után.* CompLex Kiadó. Budapest, 2011.

venni a kétféle eljárás összevetésénél, hogy az igényérvényesítés terheesebbnek minősül-e (pl: akkor, ha az igényérvényesítési eljárás hosszabb, bonyolultabb és költségesebb).¹¹⁷

7.8. A tényleges érvényesülés elve

A másik érvényesülő szempont az uniós jog tényleges érvényesülésének elve. Kiindulópontként azt lehet megfogalmazni, hogy belső eljárási feltételek nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné az uniós igények érvényesítését.¹¹⁸ Egy későbbi árnyaltabb megfogalmazásban ez úgy jelenik meg, hogy nem tehetik lehetetlenné, vagy különösen nehezé az igényérvényesítést.¹¹⁹

7.9. Lépcsőfokok a jogvédelem nemzeti eszköztárában

7.9.1. Értelmezési elvek

A nemzeti bíróságok előtti uniós alapú jogvédelmi eszköztárban egyfajta sorrendiség különíthető el, melyet lépcsőzetes elven alkalmazhatunk. A jogvédelem nemzeti eszköztárának első lépcsőfokán az *értelmezési elvek* állnak, melyek az alábbiak: az *uniós jog sajátos módszerekkel történő értelmezése*,¹²⁰ adott esetben az *értelmezési doktrína*, s különösen az *értelmezési elsődlegesség*.¹²¹ Ehhez képest csak a következő lépcsőfok a belső norma és uniós szabály összeegyeztethetőségének problémája esetén a *nemzeti jog félretételének kötelezettsége*,¹²² vagy ha ezek egyike sem jöhet szóba, úgy a magánfél uniós jogból fakadó sérült jogainak reparálásaként – az ítélkezési gyakorlat szerint kialakított

---

¹¹⁷ Lásd 115 lábjegyzetben idézettek

¹¹⁸ 130/79. Express Dairy Foods Limited v. Intervention Board for Agricultural Produce. 1980. ECR 01887. 12. para

¹¹⁹ C 432/05. Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd v. Justitiekanslern 2007. ECR I 02271. 43. para, C 222/05 C 225/05. J. van der Weerd, a Maatschap Van der Bijl, J.W. Schoonhoven (C-222/05), id. H. de Rooy, ifj. H. de Rooy (C-223/05), a Maatschap H. en J. van 't Oever, a Maatschap F. van 't Oever en W. Fien, B. van 't Oever, a Maatschap A. en J. Fien, a Maatschap K. Koers en J. Stellingwerf, H. Koers, a Maatschap K. en G. Polinder, G. van Wijhe (C-224/05), B. J. van Middendorp (C-225/05) v. Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit egyesített ügyek. 2007. ECR I 04233. 28. para, 45/76. Comet BV v. Produktschap voor Siergewassen. 1976. ECR 02043. 12–16. para; 68/79. Hans Just I/S v. Ministeriet for Skatter og Afgifter. 1980. ECR 00501. 25. para; 199/82. San Giorgio. 1983. ECR 3595. 14. para; 331/85, 376/85. és 378/85. Les Fils de Jules Bianco SA és J. Girard Fils SA v. Directeur général des douanes et droits indirects. 1988. ECR 01099. 12. para; 104/86. Az Európai Közösségek Bizottsága v. Olasz Köztársaság. 1988. ECR 01799. 7. para; 123/87. és 330/87. Léa Jeunehomme és Société anonyme d'étude et de gestion immobilière "EGI" v. Belga állam. 1988. ECR 04517, 189/87. Athanasios Kalfelis v. Banque Schröder, Münchmeyer, Hengst & Co. és társai. 1988. ECR 05565. 17. para; C-6/90. és C-9/90. Andrea Francovich és Danila Bonifaci és társai v. Olasz Köztársaság. 1991. ECR I-05357. 42. és 43. para; C-96/91. Az Európai Közösségek Bizottsága v. Spanyol Királyság. 1992. ECR I-3789. 12. para, és C 312/93. Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v. belga állam. 1995. ECR I 04599. 12. para

¹²⁰ Lásd erről részletesebben: GOMBOS KATALIN: *A jogértelmezés jelentősége a közösségi jogban - avagy az értelmezési elsődlegesség elvéről.* (In: Európai jog, 2010. (10. évf.) 2. sz. 3-10. p.

¹²¹ C-241/06. Lämmerzahl GmbH v. Freie Hansestadt Bremen. 2007. ECR I-8415 62. para, C-327/00. Santex SpA v. Unità Socio Sanitaria Locale n. 42 di Pavia 2003. ECR I-1877. 62. és 63. para

¹²² C-241/06. Lämmerzahl GmbH v. Freie Hansestadt Bremen. 2007. ECR I-8415. 63. para, C-327/00. Santex SpA v. Unità Socio Sanitaria Locale n. 42 di Pavia. 2003. ECR I-1877. 64. para

feltételek fennállása esetén - a *tagállami kárfelelősség kérdésének* felvetése. Erre a lépcsőzetes szabályra következtethetünk az Európai Bíróság több, a *hatékony jogorvoslati eszközök összefüggéseiről* kifejtett ítéletéből.¹²³

7.9.2. Simmenthal elv

A nemzeti bíróságnak az előtte folyó jogvitákban biztosítania kell az uniós jog teljes érvényesülését, ami arra készítheti, hogy - szükség esetén - *figyelmen kívül hagyja* azt a nemzeti jogszabályt, amely ennek akadályát képezi. Minden – hatáskörében eljáró – nemzeti bíróságnak tagállami szervként kötelessége az uniós jog teljes egészében történő alkalmazása és azon jogok védelme, amelyet az a magánszemélyek számára biztosít, adott esetben eltekintve a nemzeti jog mindazon – akár az uniós szabálynál korábbi, akár annál későbbi – rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek esetlegesen ellentétesek azzal.¹²⁴ A *nemzeti szabály félretételét* a nemzeti bíróság *anélkül* teheti meg, hogy kérelmeznie vagy várnia kellene az uniós joggal ellentétes nemzeti jog jogalkotói¹²⁵ vagy bármilyen egyéb alkotmányos¹²⁶ úton történő *megsemmisítésére*.¹²⁷

Ezek a szabályok közvetlenül az uniós jogon alapuló, szükség esetben *contra legem* nemzeti szabállyal szembeni jogalkalmazási lehetőséget teremtenek a jogalkalmazók számára. Az uniós jog elsődlegessége elvéből eredő követelményekkel való összeegyeztethetőség¹²⁸ miatt ugyanis feltétel nélkül és haladéktalanul el kell tekinteni az uniós joggal ellentétes nemzeti szabályozás alkalmazásától. A nemzeti bíróságnak – amennyiben ilyen helyzettel szembesül – mellőznie kell e norma alkalmazását, feltéve hogy e kötelezettség nem korlátozza a joghatósággal rendelkező nemzeti bíróságok azon hatáskörét, hogy a belső jogrendszerben rendelkezésre álló különféle eljárások közül azokat alkalmazzák, amelyek alkalmasak az uniós jogon alapuló egyéni jogok védelmére.¹²⁹

---

¹²³ C-253/00. Antonio Muñoz y Cia SA, Superior Fruiticola SA v. Frumar Ltd, Redbridge Produce Marketing Ltd. 2002. ECR I-7289. 28. para, C-443/03. Götz Leffler v. Berlin Chemie AG. 2005. ECR I-9611. 51. para

¹²⁴ Simmenthal-ügyben hozott ítélet 16. és 21. para, Factortame és társai ügyben hozott ítélet 19. para

¹²⁵ A nemzeti szabály hatályon kívül helyezése, új nemzeti szabály elfogadása

¹²⁶ Alkotmánybírósági kontroll révén a nemzeti norma megsemmisítése

¹²⁷ 106/77. Simmenthal SpA v. Ministero delle Finanze italiano. 1977. ECR 629. 24. para, C-314/08. Krzysztof Filipiak v. Dyrektor Izby Skarbowej w Poznaniu. 2009. ECR I-11049. 81. para, C-13/91. és C-113/91. Michel Debus egyesített ügyek. 1992. ECR I-3617. 32. para, C-119/05. Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v. Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA. 2007. ECR I-6199. 61. para, C-115/08. Land Oberösterreich v. ČEZ as. 2009. ECR I-10265. 138. para

¹²⁸ Az elv kimondása a 106/77. Simmenthal-ügyben történt meg először

¹²⁹ C-6/90. és C-9/90. Andrea Francovich és Danila Bonifaci és társai v. Olasz Köztársaság. 1991. ECR I-05357.

7.9.3. Kártérítési felelősség

A *Francovich* és társai ügyben¹³⁰ hozott ítélet állapította meg, hogy ha nem sikerül értelmezés útján elérni az irányelv célját, a tagállam köteles az állampolgárok azon kárát megtéríteni, amely az átültetés előírt határidőn belül való elmaradásából vagy a helytelen átültetésből származik. A *Brasserie du pêcheur és Factortame* ügyben¹³¹ hozott ítélet még abban az esetben is elismerte az állam e felelősségét, amikor a kötelezettségszegés a nemzeti jogalkotónak tudható be, míg a *Köbler*-ügyben¹³² hozott ítélet ugyanezt mondta ki a bírói hatalom tekintetében.

7.9.4. A kártérítési felelősségen túl

A kártérítési felelősség lehetőségének kimondása csak az egyik eleme annak a logikai sorozatnak, ami a közvetlenül az uniós jogon alapuló igények nemzeti bíróság előtti jogvédelmi típusú igényérvényesítésére vonatkozik. Ebbe a körbe tartozik a széles értelemben vett jogorvoslat, szükség esetén bírói felülvizsgálat lehetőségének biztosítása, adott esetben olyankor is, ha arra a nemzeti eljárási szabályok nem teremtenének lehetőséget. Ebbe a sorba illeszthető az uniós jogon alapuló ideiglenes intézkedések tételének joga is, olyankor is, ha arra a nemzeti jog kifejezett tiltó rendelkezést tartalmaz, illetve ilyen ideiglenes jogvédelem a nemzeti jog rendelkezései szerint nem biztosítható.

7.9.5. Remedy – széles értelemben vett jogorvoslat

A széles értelemben vett jogorvoslat magában foglalja valamennyi olyan jogi eszköz megteremtését és alkalmazását, amivel a sérült jog orvoslása elérhető. Az Európai Bíróság gyakorlatában főként közigazgatási típusú határozatok esetén merült fel a jogorvoslat fogalmának tág értelmezése. A *jogorvoslat (remedy)* ezzel új értelmet kapott, az uniós jog megsértése esetén az egyéneknek új jogorvoslatok biztosítására, keletkezhet jogosultságuk.

7.9.6. Bírósági felülvizsgálat lehetősége uniós jogi alapon

Az eljárások egyenértékűségének és a tényleges érvényesülésének elve alkalmazásának következményeként is felfogható, hogy adott esetben az eljárások jellege is átalakítható, *új bírósági hatáskörök kialakítására, sőt új jogorvoslati lehetőségek megteremtésére* is sor kerülhet. Az a követelmény, hogy a tagállamnak lehetővé kell tennie a magánszemély uniós

---

¹³⁰ C-6/90. és C-9/90. *Andrea Francovich és Danila Bonifaci és társai v. Olasz Köztársaság*. 1991. ECR I-05357.

¹³¹ C 46/93. és C 48/93. *Brasserie du Pêcheur SA v. Bundesrepublik Deutschland és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai*. 1996. ECR I 01029.

¹³² C 224/01. *Köbler*. 2003. ECR I 10239.

jogon alapuló igényének érvényesítését, az uniós szabályok közvetlen hatályából fakad,¹³³ sőt ezt nevezhetjük a *közvetlen hatály eljárási következményének* is.¹³⁴ Az uniós jog hatékony érvényesülése ugyanis feltételezi, hogy uniós jogon alapuló igények érvényesíthetők legyenek a nemzeti bíróságok előtt. Ez a kérdés azonban új, eddig nemzeti bíróságok által nem gyakorolt hatáskörök problémáját veti fel, azaz arra keressük a választ, hogy az uniós jog hatékony érvényesülése érdekében a nemzeti bíróságoknak meddig van lehetőségük az egyén védelmében eljárniuk.

Az egyik ilyen részterület az uniós jogon alapuló sérelmek esetén a hatékony jogvédelem érdekében a bírói felülvizsgálathoz való jogosultság lehetőségének megteremtése akkor is, ha nemzeti eljárási szabályok erre lehetőséget nem teremtenek, és uniós jogharmonizáció sem rendezi az ilyen igények érvényesítésének eljárási szabályait.

7.9.7. Sajátos bírósági felülvizsgálat lehetősége uniós jogi alapon: az ügy újratárgyalása

Az Európai Bíróság gyakorlatából egy speciális, új jogorvoslati eszköz is körvonalazódni látszik. Amennyiben az uniós joggal ellentétes jogalkalmazásból az egyénnek jogsérelem származik, úgy bizonyos nemzeti eljárásjogi feltételek fennállása esetén nem elképzelhetetlen, hogy a jogsérelem reparálására *az ügy újratárgyalásával* kerüljön sor.¹³⁵ A jogbiztonság elvére tekintettel azonban ez a lehetőség nem korlátlanul vehető igénybe, ezzel ugyanis a res iudicata évszázados szabályának bizonyos fokú újragondolására kerül sor. A Kühne & Heitz ügyben az Európai Bíróság feltételeket állapított meg, amelyek érvényesülése esetén a lojális együttműködés elve alapján kerülhet sor a közigazgatási határozat felülvizsgálatára, esetleges visszavonására. A Bíróság arra is rámutatott, hogy valamely közigazgatási szerv előtt a végső fokon eljáró bíróság által hozott – és a Bíróság későbbi ítélkezési gyakorlatára tekintettel az uniós jog téves értelmezésén alapuló – ítélet értelmében jogerőssé vált közigazgatási határozat felülvizsgálata iránt folyamatban lévő eljárás keretében az uniós jog nem követeli meg, hogy az alapeljárás felperese az e határozat ellen benyújtott, a belső jog szerinti jogorvoslati

---

¹³³ 158/80. Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH és Rewe-Markt Steffen v. Hauptzollamt Kiel. 1981. ECR 01805. 5. para, 45/76. Comet BV v. Produktschap voor Siergewassen. 1976. ECR 02043. 13-16. para C 312/93. Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v. belga állam. 1995. ECR I 04599. 12. para, C-453/99. Courage Ltd v. Bernard Crehan. 2001. ECR I-06297. 29. para, C 467/01. Eribrand. 2003. ECR I 6471. 62. para, C 13/01. Safalero Srl v. Prefetto di Genova. 2003. ECR I 08679. 49. para

¹³⁴ BLUTMAN LÁSZLÓ: *A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban*. In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz. 15. p.

¹³⁵ Erre a problematikára mutat rá WALLACHER LAJOS In: *Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. Kommentár a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés keretében elfogadott közösségi normákhoz* (Szerk: WOPERA ZSUZSA ÉS WALLACHER LAJOS) CompLex Budapest 2006.493.-494. p.

kérelmében az uniós jogra hivatkozzon, azaz a felülvizsgálat ex officio is bekövetkezhet.¹³⁶ Vannak szerzők,¹³⁷ akik a Kühne & Heitz ügyben, a Köbler-ügyben¹³⁸ és a Bizottság v. Olaszország ügyben¹³⁹ hozott ítéleteket egyenesen „a bírói felelősség kartájának” minősítették, ami arra enged következtetni, hogy nem lezárt e jogsérelem elhárító mechanizmusnak a Bíróság gyakorlatával történő jövőbeni – bizonyos jogállamisággal összefüggő korlátok figyelembe vétele melletti - esetleges kiszélesítése.¹⁴⁰

7.9.8. Az eljárások jellegének átalakítása

Az a követelmény, hogy a tagállamnak lehetővé kell tennie a magánszemély uniós jogon alapuló igényének érvényesítését, az uniós szabályok közvetlen hatályából¹⁴¹ fakad. Ezért olyan esetekben, amikor a különleges nemzeti eljárási szabályok bizonyos jogintézmények alkalmazását nem teszik lehetővé, az *eljárások jellegének átalakításával* ezek figyelembe vételére közvetlenül uniós jogi alapon is lehetőség nyílhat. Például említhető a nemzeti jog szerinti bírói felülvizsgálat terjedelmének és jellegének módosulása uniós jogi érintettségű ügyekben.

7.9.9. Ideiglenes intézkedés

Az időmúlással időnként el nem hárítható jogsérelmek, főleges károk keletkeznek, ennek megoldására adekvát megoldás az *ideiglenes intézkedés*. Típusaiban léteznek a fennálló jogi helyzetet konzerváló,¹⁴² de az intézkedéssel akár új jogi helyzetet teremtő esetei is.¹⁴³ Megnyilvánulhat az ideiglenes intézkedés egy uniós jogi aktus végrehajtását felfüggesztő, a fennálló jogi helyzetet fenntartó, továbbá egy uniós jogi aktus végrehajtását felfüggesztő, de ezzel új jogi helyzetet teremtő határozatban is.¹⁴⁴ Ideiglenes intézkedésre kerülhet sor egy

¹³⁶ C-2/06. Willy Kempter KG v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas. 2008. ECR I-411. 43. 46. para

¹³⁷ Martín Rodríguez, P. „La revisión de los actos administrativos firmes: ¿Un nuevo instrumento de garantía de la primacía y efectividad del derecho comunitario? Comentario a la sentencia del TJCE de 13 de enero de 2004, C 453/00, Kühne & Heitz”, Revista General de Derecho Europeo, 5. sz., 2004. október

¹³⁸ C 224/01. Gerhard Köbler v. Ausztria. 2003. ECR I 10239.

¹³⁹ C 129/00. Bizottság v. Olaszország .2003. ECR I 14637.

¹⁴⁰ C-392/04. és C-422/04. i-21 Germany GmbH (C-392/04. sz. ügy), Arcor AG & Co. KG (C-422/04. sz. ügy), korábban ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v. Germany egyesített ügyek. 2006. ECR I-8559. 51. 52. para

¹⁴¹ A közvetlen hatály következményeit lásd: 158/80. Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH és Rewe-Markt Steffen v Hauptzollamt Kiel. 1981. ECR 01805, 45/76. Comet BV v Produktschap voor Siergewassen. 1976. ECR 02043, C-312/93. Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v. belga állam. 1995. ECR I 04599, C-453/99. Courage Ltd v. Bernard Crehan 2001. ECR I-06297, C-467/01. Ministero delle Finanze v. Eribrand SpA, korábban Eurico Italia SpA. 2003. ECR I 06471, C-13/01. Safalero Srl v. Prefetto di Genova. 2003. ECR I 08679.

¹⁴² 143/88. és C 92/89. Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG v. Hauptzollamt Itzehoe és Zuckerfabrik Soest GmbH v. Hauptzollamt Paderborn. 1991. ECR I 00415.

¹⁴³ C 465/93. Atlanta Fruchthandelsgesellschaft 1995. ECR I 3761

¹⁴⁴ Ilyenre kerülhet sor valamely uniós jogi korlátozás alóli ideiglenes mentesítéssel

uniós szerv mulasztását pótló ideiglenes jogvédelmet nyújtó bírói döntéssel,¹⁴⁵ továbbá sor kerülhet ideiglenes intézkedés tételére klasszikusan az uniós jog közvetlen megsértésének veszélye esetén¹⁴⁶ a jogsértés megelőzése végett is.¹⁴⁷ Alapvetően két különböző szituációban kerülhet szóba az ideiglenes intézkedések kérdése a nemzeti bíróság előtt, egyrészt az uniós joggal állítólagosan inkompatibilis nemzeti szabály hatályának felfüggesztése tárgyában, másrészt olyan nemzeti intézkedések hatályának felfüggesztése esetén, amelyek állítólagosan érvénytelen uniós jogon alapulnak.¹⁴⁸

8. Az alapjogok kérdése

Kutatásaim során úgy találtam, hogy az igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzájutás kérdései nem vizsgálhatók az alapjogokkal való összefüggés áttekintése nélkül.¹⁴⁹

8.1. Az alapjogok jövőbeli kihívásai

Az alapjogokkal összefüggésben a jövő egyik legnagyobb kihívását az EUSz 6. cikk (2) bekezdése teremti meg. E szerint az Unió csatlakozik az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményhez. Ez a csatlakozás nem érinti az Uniónak a Szerződésekben meghatározott hatásköreit. Azt, hogy ez mikor, milyen módon következik be, még nem tudjuk, sok nyitott kérdést kell ezzel kapcsolatban megoldani.¹⁵⁰ Az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való uniós csatlakozás esetén elkerülhetetlen lesz a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság és az Európai Unió Bírósága közötti viszonyrendszert¹⁵¹ tisztázni.¹⁵²

Az már eddig is kiderült, hogy bizonyos értelemben az Európai Unió Bírósága sokban hasonló, mondhatnánk párhuzamos gyakorlatot folytat az Emberi Jogok Európai

---

¹⁴⁵ 143/88. és C 92/89. 39. para

¹⁴⁶ C 356/90. Belga Királyság v. az Európai Közösségek Bizottsága. 1993. ECR I 02323. 23. para, T 151/01. *Duales System Deutschland v. Európai Közösségek Bizottsága*. 2001. ECR II 03295. 187. para

¹⁴⁷ A kategorizálást részletesen lásd: BLUTMAN LÁSZLÓ: *EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal* KJK-KERSZÖV Budapest 2003. 175-176. p.

¹⁴⁸ TATHAM, ALLAN F.: *EC Law in practice: A case-study approach*. hvgorac Budapest 2006. 125-127 p.

¹⁴⁹ E témakörben született írások: GOMBOS KATALIN: *Az Európai Unió alapjogvédelmi rendszere – különös tekintettel az Alapjogi Chartára* (Kézirat, megjelenés alatt). GOMBOS KATALIN: *Az Európai Unió alapjogvédelmi rendszere – különös tekintettel az Alapjogi Chartára* (Kézirat, megjelenés alatt).

¹⁵⁰ Az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez fűzendő 15. és 16. Jegyzőkönyvről jelenleg folynak tárgyalások, melyek a felvetett kérdések egy része tekintetében megoldást jelenthetnek. A tárgyalások kezdetleges stádiuma miatt azonban e tervezetek jelenleg a felmerülő problémák megoldásában nem nyújtanak segítséget.

¹⁵¹ Az alapjogok kérdése több oldalról, több jogrendszer alapján közelíthető. Ezért lesz számos tisztázásra szoruló kérdés az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága viszonyrendszerében. Lásd az elméleti kérdésekre: SZALAYNÉ SÁNDOR ERZSÉBET: *Az alapjogok három jogrendszer metszéspontjában*. In: *Állam és jogtudomány*; 2009/ 3. 365-398. p.

¹⁵² A jogi problémák kiküszöbölésére a tagállamok a Szerződéshez csatolt jegyzőkönyvben határozzák meg majd meg az Uniónak az Európai Emberi Jogi Egyezményhez történő csatlakozásával kapcsolatos részletszabályokat

Bíróságához,¹⁵³ azonban mivel célja alapvetően nem az emberi jogok, hanem az uniós jog védelme, lényegileg attól mégiscsak eltér.

Már eddig is felmerült néhány olyan ügy, ahol szükségképpen problémás kérdések merültek fel a két bíróság egymáshoz való viszonyát illetően. Az M. and Co. ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította hatáskörének hiányát egy olyan helyzetben, amikor egy közösségi rendelet tagállami alkalmazásáról volt szó.¹⁵⁴ Irányelv implementációjával kapcsolatban azonban lehetőséget látott az Emberi Jogok Európai Bírósága hatáskörének megállapítására akkor, ha az irányelv célkitűzéseinek nemzeti jogba való beillesztése alapjogi problémákat eredményezett. Itt ugyanis nemzeti szabályt kellett értékelnie alapjogi szűrőn keresztül, és nem volt feladata e nemzeti rendelkezések közösségi szabályozási célnak való megfeleléséről döntenie.¹⁵⁵

A tagállamok uniós jogi relevancia nélküli, tisztán nemzeti jogi aktusainak alapjogi kontrollja esetén nyilvánvalóan elfogadhatóak a kérelmek, s az is egyértelmű, hogy az Unió intézményeivel, azok aktusaival szemben közvetlenül benyújtott kérelmek főszabály szerint nem elfogadhatóak az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt a személyi hatály hiánya miatt. A problémát az jelenti, hogy amennyiben a tagállamok aktusaival függ össze az alapjogi panasz, úgy bizonyos feltételek mellett a kérelmek elfogadhatóak akkor is, ha azok egyébként az uniós jog alkalmazási körébe esnek. A tagállami mérlegelési jogkör függvényében jelenleg kétféle megoldás lehetséges. Ha a tagállamnak van mérlegelési jogköre – tipikusan irányelv esetén - az Emberi Jogok Európai Bírósága az alapjogi kontrollt elvégzi azon a dogmatikai alapon, hogy a helyzetet úgy tekinti, mintha a szabály tisztán belső jogi aktus volna.¹⁵⁶ Ha a tagállamnak az uniós jogforrás alkalmazása tekintetében nincs mérlegelési jogköre – tipikusan ez a helyzet rendelet esetén – más megoldást lehet csak alkalmazni. Az Emberi Jogok Európai Bírósága eddigi gyakorlata során többféle megoldást alkalmazott. 2005-ig az uniós jogi relevanciával bíró tagállami aktus alapjogi kontrollját nem végezte el akkor, ha a tagállamnak érdemben mérlegelési joga nem volt. Így az Emberi Jogok Európai Bírósága – különféle okok miatt ugyan - elfogadhatatlannak ítélte az ilyen típusú kérelmeket.¹⁵⁷ Ez a megoldás csak ideig-óráig tette lehetővé a tagállam passzív legitimációja kérdésében való dogmatikai alapú állásfoglalást.

---

¹⁵³ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatát elemzi: GOMBOS KATALIN: *A jogvédelem az EU-ban*. In: GATTER (szerk.) 2010. 7. rész 1207-1407. p

¹⁵⁴ M and Co. v. Germany decision of 9 February 1990, no. 13258/87

¹⁵⁵ Cantoni v. France judgment of 15. November 1996, Reports 1996-V, p. 1614

¹⁵⁶ Lásd: Cantoni, Matthews

¹⁵⁷ Lásd pl: Segi és Gestoras pro Amnistia, 2002; Senator Lines, 2004

2005 után az Emberi Jogok Európai Bírósága a probléma rendezésére kialakította a Bosphorus-formulát. Ennek jelentése röviden úgy összegezhető, hogy mindaddig, amíg az Európai Unió anyagi és eljárásjogi szempontból is egyenértékű alapjogvédelmet képes felmutatni, a strasbourgi bíróság nem végez alapjogi kontrollt az adott tényállás kapcsán. Az elv ugyanakkor egy megdönthető vélelem is egyben, az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanis lefolytatja az alapjogi kontrollt, ha a tényállásból az Emberi Jogok Európai Egyezménye nyilvánvaló sérelmére lehet következtetni.

A formula alapja a Bosphorus kontra Írország ügy volt, amelyben az 1998-2005 közötti ENSZ Biztonsági Tanács által elrendelt szankciók és egy EK tanácsi rendelet konkurálása folytán lefoglalt repülőgépek ügyében fordult az előterjesztő írásbeli bíróság előzetes döntéshozatali kérelemmel az Európai Bírósághoz, majd a panaszos a foglalás miatt a tulajdonhoz való joga sérelmére hivatkozással az Emberi Jogok Európai Bíróságához. Az Emberi Jogok Európai Bírósága mérlegelte az ütköző érdekeket – a tulajdonjoghoz fűződő közérdeket és a nemzetközi együttműködések fontosságát –, majd a vélelem felállítását követően elutasította a kérelmet. A formula felállítását követően az Emberi Jogok Európai Bírósága a N. Kokkelvisserij ügyben¹⁵⁸ az érvelésben először alapozta a döntését a korábban megfogalmazott Bosphorus-formulára. Az Emberi Jogok Európai Bírósága erre nem állapította meg az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes tárgyaláshoz való jog sérelmét azon az alapon, hogy az Európai Bíróság 2004. április 28-i végzésével elutasította a Kokkelvisserij UA arra irányuló kérelmét, hogy a főtanácsnok indítványa alapján írásbeli észrevételeket terjeszthessen elő vagy az indítványra más módon válaszolhasson.

A jövő egyik kérdése lesz, hogy az Európai Unió Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozását követően szükséges, indokolt lesz-e az egyenértékű uniós alapjogvédelem vélelmét fenntartani, ha igen, a formula alkalmazásán módosítani kell-e. Érdekes jogalkalmazási kérdés lehet az is, hogy a magyar alkotmánybíróság és a magyar rendes bíróságok az uniós alapjogvédelemnek az Emberi Jogok Európai Egyezményével való egyenértékűségét és összhangját miként fogják a jövőben anyagi jogi és eljárásjogi szempontból kezelni.

---

¹⁵⁸ A 2005-2009 között zajló ügyben a holland Watt-tengerben szívkagylók gépi halászatával összefüggésben merült fel az Európai Bíróság előtt már lezárult előzetes döntéshozatali eljárást követően az alapjogok sérelmének kérdése.

9. Melléklet a jogvédelmi mátrixhoz

Unió szint	Passerelle-elvek és alaptételeik:	Nemzeti szint
doktrínák - közvetlen hatály - közvetett hatály - értelmezési elsődlegesség	- lojalitási klauzula alaptételei: a) ex officio b) előzetes döntéshozatali eljárás	elvek - eljárások egyenértékűségének elve - tényleges érvényesülés elve
általános jogelvek - arányosság - egyenlőség (egyenlő elbánás) - jogbiztonság - eljárási jogosítványok - alapjogok védelme	- eljárások rendszerének elve alaptételei: a) nemzeti eljárási autonómia elve b) uniós eljárási autonómia elve	lépcsőfokok - értelmezési elvek a) értelmezés uniós módszerekkel b) értelmezési doktrína c) értelmezési elsődlegesség - nemzeti jog félretételének kötelezettsége (Simmenthal elv) - kártérítési felelősség egyéb eszközök - remedy (széles értelemben vett jogorvoslat) - bírói felülvizsgálat lehetőségének biztosítása uniós jogi alapon - eljárások jellegének átalakítása - uniós jogon alapuló ideiglenes intézkedés

10. A kutatás témakörében született főbb publikációk:

- Bírói jogvédelem az Európai Unióban. CompLex Kiadó. Budapest, 2009.
- Tudósítás az Európai Bíróság előtti Cartesio ügyről. (In: Jogtudományi közlöny, 2009. (64. évf.) 5. sz. 234-240. p.)
- A Cartesio ügy eljárási cselekményeiről. (In: Európai jog, 2009. (9. évf.) 2. sz. 3-7. p.)
- A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés legújabb fejleményei. (In: Jogtudományi Közönlöny 2009. 3. szám 130-138. p.)
- Az alapjogok helyzetének változása az Európai Bíróság joggyakorlata tükrében. (In: Jogtudományi közönlöny, 2010. (65. évf.) 2. sz. 90-97. p.)
- A jogértelmezés jelentősége a közösségi jogban - avagy az értelmezési elsődlegesség elvéről. (In: Európai jog, 2010. (10. évf.) 2. sz. 3-10. p.)
- „Általános Európai jog” és „Előzetes döntéshozatal” e-learning fejlesztett tananyag (Online Kiadó és Magyar Bírőképző Akadémia kiadásában 2010)
- Eljárás nemzetközi bíróságok előtt. Pólay Elemér Alapítvány Tansegédletei, Szeged, 2010.
- A bírák nagy kézikönyve. CompLex Kiadó Budapest, 2010. Szerkesztő-lektor: Dr. Gatter László, 6. rész 1. cím 943-961. p.; 6. rész 11-17. cím 1111-1206. p.; 7. rész 1207-1407. p.
- Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után. CompLex Kiadó. Budapest, 2011.
- Az uniós jogból fakadó bírói jogvédelmi eszközök szintjei és lépcsőfokai. (In: Európai jog, 2011. (11. évf.) 5. sz. 35-45. p.)
- Reflexiók egy akadémiai székfoglalóhoz. In: Jogtudományi közönlöny, 2011. (66. évf.) 11. sz. 575-582. p.
- A fogalom-meghatározások jelentősége a Brüsszel I rendelet módosítása kapcsán. (In: A Brüsszel I. rendelet reformja. (tanulmánykötet) Szerkesztette: Osztovits András. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 2012. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum, 2063-4757. 2. köt. 22-33. p.
- "Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata (Szerkesztette: Osztovits András)" – könyvismertető. In: Európai jog, 2012. (12. évf.) 1. sz. 38-40. p.
- Az Európai Unió jogának alapjai. CompLex Kiadó. Budapest, 2012.
- Az Európai Unió joga. e-learning tananyag CompLex Kiadó. Budapest, 2012.
- A fogyatékkal született gyermek saját jogú kártérítési igényéről - avagy egy jogegységi döntés margójára. In: Ünnepi ekönyv Herczeg János professzor 70. születésnapjára
- Végrehajtás a nemzetközi jog és az Európai Unió joga alapján. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara végrehajtási jogi szakjogász és végrehajtási jogi szakokleveles tanácsadó szakirányú továbbképzési szakokhoz e-jegyzet. 2012.
- Az Európai integráció jogi fundamentumai (Szerkesztette: Szabó Marcel, Lángos Petra Lea és Gyeney Laura) című tanulmánykötetről. In: Európai jog, 2012. (12. évf.) 6. sz. 50-52. p.
- Vörös Imre: Csoportkép Laokoóonnal – A magyar jog és az alkotmánybíróság vívódása az európai joggal című könyvéről. In: Jogtudományi Közönlöny 2013. (68. évf.) 2. sz. 97-100. p.
- Exclusive Distribution Agreements Exempted under Art. 101(3) TFEU. In: MONTI Giorgio; PARCU Pier Luigi (szerk.) „European networking and training for national competition enforcers (ENTRANCE 2011): selected case notes." (2013). EUI Working Paper RSCAS 2013/02 ISSN 1028-3625 European University Institute. Badia Fiesolana 2013. 49-52. p.

- A szerződésen kívüli kártérítési felelősség egyes kérdései az Európai Unióban. In: Európai jog, 2013. (13. évf.) 3. sz. 48-57. p.
- Bevezetés az Európai Unió versenyjogába. JATE Press, 2014. (Társszerzők: Dán Judit, Kertészné Váradi Szilvia, szerkesztés és 1.4. 8. fejezet)

Megjelenés alatt:

- Az alapjogok védelmének uniós jogi kérdései – különös tekintettel az Alapjogi Chartára.
- Az Európai Unió alapjogvédelmi rendszere – különös tekintettel az Alapjogi Chartára.
- A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés jelenlegi helyzete az Európai Unióban.
- A határon átnyúló elemeket tartalmazó jogviták bírói gyakorlata.
- A jog érvényesülésének térsége Európában.
- Levels and steps of judicial legal protection instruments arising from Union Law. (munkacím)
- Az előzetes döntéshozatali előterjesztések tapasztalatai Magyarországon (munkacím)
- A magyar bíróságok által kezdeményezett, lezárt előzetes döntéshozatali eljárások tapasztalatai (munkacím) In: Az Európai Unió jogának alkalmazása: az előzetes döntéshozatali eljárások kezdeményezésének tapasztalatai (munkacím)

11. A kutatás témaköreihez kapcsolódó oktatási tevékenység:

I. Szegedi Tudományegyetemen

Előadások:

- Európa-jog I.
- Európa-jog II.
- Eljárás nemzetközi bíróságok előtt

Gyakorlat:

- Európa-jog

Fakultatív tárgyak:

- Az Európai Bíróság jogfejlesztő szerepe
- Bírói jogvédelem az Európai Unióban
- Az Európai Unió versenyjoga
- Európai jogi perszimuláció
- Európai jog a gyakorlatban

Egyéb:

- részvétel az Európa-jogi szakirány hallgatóinak képzésében, valamint az Európa-jogi szakjogász képzésben

II. SZTE keretein kívüli oktatási tevékenység:

Előadások:

- Magyar Igazságügyi Akadémia (bírák, titkárok, fogalmazók képzése)
- Pécsi Tudományegyetem (Végrehajtási jogi szakjogász és Végrehajtási jogi szakokleveles tanácsadó szakokleveles képzésben)